Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил 1990 Така сарин 27 Басң өдр № 141. (11154). Үннь 3 деңгг.

КПСС-ин ТАҢҺЧИН КОМИТЕТД, ХАЛЬМГ АССР-ин МИНИСТРМҮДИН СОВЕТД, ОБЛСОВПРОФД БОЛН ВЛКСМ-ин ТАҢҺЧИН КОМИТЕТД

НҮҮРЛӘЧНРТ—УЛАН ТУГМУД

1990 җилин түрүн өрәлд республикин күч-көлсчнрин социалистическ дөрлдәнә ашмудыг КПСС-ин таңһчин комитетин бюро, Хальмг АССР-ин Министрмүдин Совет, облсовпрофин президиум болн ВЛКСМ-ин таңһчин комитетин бюро хәләҗ дигләд, зурас болн авгдсн даалһврмуд күцәлһнд хамгин өөдән ашмуд күцсн толәднь социалистическ дөрлдәнд диилвр бәрснд тоолад. КПСС-ин таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин, облсовпрофин болн ВЛКСМ-ин таңһчин комитетин дамжҗ өгтдг Улан тугмудар ачлв:

АГРОПРОМЫШЛЕНН КОМПЛЕКСИГ ДЕЛГРҮЛЛЬНД

Приютненск район (КПСС-ин райкомин негдгч сегләтр, улсин депутатнрин района Советин ахлач И. Ф. Хуторной, улсин депутатнрин района Советин күцәгч комитетин ахлач Ю. Д. Дедьдюгинова, агропромышленн комплексин көдләчнрин профсоюзин райкомин ахлач И. М. Качанов, ВЛКСМ-ин райкомин негдгч сегләтр А. Т. Мачанов), государствд мах худдлһна зураһан 146 процентд, үс — 115, өндг — 144 процентд күцәсндән, бод малыг 395 килограмм, хөөг — 39 килограмм дундын чиңнүртәһәр махнд оруҗ өгсндән, тоод бәәх үнр болһнас 1440 килограмм үс сааҗ авсндан;

Городовиковск района «Пролетарская победа» колхозин коллектив (Ахлач А. И. Сарычев, партийн организацин сегләтр И. А. Наводченко, профкомин ахлач В. И. Болдырев) государствд мах худдлһна зураһан 108 процентд, үс — 130 процентд күцәсндән, бод малыг 411 килограмм, һахаг — 116 килограмм дундын чиңнүртәһәр махнд оруҗ өгсндән, гермүд бәрлһнә зураһан 100 процентд күцәсндән;

Яшалтинск района «Яшалтинский» махна совхозин коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач А. П. Погорелов, директор В. К. Конеев, партийн организацин сегләтр И. В. Губский, профкомин ахлач О. И. Морозова, комсомольск организацин сегләтр Н. А. Рыбалкина), государствд мах худлһна зураһан 100 процентд күцәсндән, бод малыг 414 килограмм, һахаг — 168 килограмм дундын чиңнүртәһәр махнд оруҗ өгсндән, гермүд тосхлһна зураһан 150 процентд күцәсндән;

ТОСХЛТД

«Калмагропромдорстрой» трестин коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач, залач В. И. Утинский, партийн организацин сегләтр В. М. Гертье, профкомин ахлач В. Е. Гайворонская), һол сангиг эдлврт оруллһна зураһан 112,8 процентд, тосхлтын-монтажн көдлмшин кемҗәһән — 116,4, гермүд тосхлһна — 100, хаалһсиг эдлврт оруллһна — 5,1 холван, күч-көлснә һарц өөдлүллһнә — 110,4 болн ору авлһна зураһан 100,9 процентд күцәсндән.

Зурас болн авгдсн даалһврмуд күцәлһнд хамгин өөдән аш бәрҗ, социалистическ дөрлдәнд негдгч орм эзлсндән КПСС-ин таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин, облсовпрофин болн ВЛКСМ-ин таңһчин комитетин Күндллһнә һашгудар ачлхмн:

АГРОПРОМЫШЛЕНН КОМПЛЕКСИГ ДЕЛГРҮЛЛЬНД

«Городовиковский» тосна заводын коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач, директор О. А. Радогузов, партийн организацин сегләтр В. Д. Убушаева, профкомин ахлач В. Д. Бамбышева, комсомольск организацин сегләтр В. Г. Ишкина), кесн бооцана зураһан 100 процентд, товарн продукцин — 129 болн күч-көлснә һарц өөдлүллһнә зураһан 150 процентд күцәсндән;

— **Яшалтинск «Райагросервис» негдлтин коллектив** (күч-көлсч коллективин советин ахлач И. И. Бухмиллер, ахлач И. Т. Дегтярев, партийн организацин сегләтр, профкомин ахлач В. И. Лященко, комсомольск организацин сегләтр А. П. Мороз), кесн бооцана зураһан — 100, худлһна кемҗәһәр — 127 болн күч-көлснә һарц өөдлүллһнә зураһан — 125 процентд күцәсндән;

ПРОМЫШЛЕННОСТЬД

«Калмстройматериалы» негдлтин «Чолун-Хамр» карьерин коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач Б. М. Пюрбеев, директор О. Ч. Амбуков, партийн организацин сегләтр М. А. Эренженова, профкомин ахлач Н. А. Сахаров, комсомольск организацин сегләтр О. Д. Оргадыков), кесн бооцана зураһан — 100, продукц һарһлһна кемҗәһән — 111, күч-көлснә һарц өөдлүллһнә — 121 болн ору авлһна зураһан 137 процентд күцәсндән;

ТОСХЛТД

«Калмсельхозводопроводстрой» негдлтин 39-ч тойгта мехколонна коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач Э. М. Мунхаев, начальник А. Т. Анджураев, партийн организацин сегләтр Г. М. Бадаев, профкомин ахлач А. О. Манджиев, комсомольск организацин сегләтр В. Б. Адучиев), тосхлтын-монтажн көдлмшин кемҗәнә зураһан — 131 болн күч-көлснә һарц өөдлүллһна зураһан 169 процентд күцәсндән;

КӨЛГН-КҮЧНД

«Калмагропромтранс» негдлтин 5-ч тойгта көлгн-күчнә предприятин коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач В. А. Бубнов, директор И. И. Галкин, партийн организацин сегләтр Б. Б. Доржеев, профкомин ахлач Н. А. Яковенко, комсомольск организацин сегләтр А. В. Бутенко) ачц зөөлһнә зураһан — 109,2, терүнә тоод кесн бооцаһар 133,4 процентд, күч-көлснә һарц өөдлүллһнә — 109 болн ору авлһна зураһан 180,5 процентд күцәсндән;

ЗАЛЬЛДАНД

— **Городовиковск района залһлдана үзелын коллектив** (күч-көлсч коллективин советин ахлач С. А. Погорелов, начальник Л. К. Будко, партийн организацин сегләтр Л. И. Литау, профкомин ахлач Л. М. Швыдкая, комсомольск организацин сегләтр В. Н. Кессирова) тарифн ору авлһна зураһан 109, күч-көлснә һарц өөдлүллһнә — 101,3 болн ору авлһна зураһан 124 процентд күцәсндән;

ТУСЛМҖ КҮРГЛЬНӘ ХАЛХД

— **хувц цеврллһнә болн будлһна Элистинск «Новость» фабрикин коллектив** (күч-көлсч коллективин советин ахлач Л. В. Борисенко, директор В. Е. Бурлуцкий, партийн организацин сегләтр С. Д. Хечиева, профкомин ахлач Н. Э. Шургучиева, комсомольск организацин сегләтр Л. Х. Цебикова), бәәцин туслмҗ күрглһнә зураһан 128,3 болн күч-көлснә һарц өөдлүллһнә зураһан 175,9 процентд күцәсндән.

Социалистическ дөрлдәнә дииләчнриг «Хальмг үнн» болн «Советская Калмыкия» газетмүдин республиканск Күндллһнә Самбрт орулхмн.

Республиканск социалистическ дөрлдәнә таалынь эс күцәснәс иштә район болн Элст балһсид промышленностиг, тосхлтыг, күч-көлсиг, залһлдаг болн туслмҗ күрглһнә халхиг делгрүллһәр КПСС-ин таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин, облсовпрофин болн ВЛКСМ-ин таңһчин комитетин дамжҗ өгдг Улан тугмуд бәрүлхмн биш.

●СОВЕТСК СОЦИАЛИСТИЧЕСК РЕСПУБЛИКҮДИН СОЮЗИН ПРЕЗИДЕНТИН ЗӘРЛГ

СССР-ин законодательствәр эс хәләгдсн зер-зевтә формированьс бүрдәҗ болшгон болн зер-зев йосн бишәр хадһлсн цагт терүг булаҗ авлһна тускар

Сүл цагт орн-нутгин зәрм регионмудт бәәрн йосн тәвҗ өгәд бәәтл, СССР-ин законодательствәр хәләгдсн СССР-ин Зертә-зевтә Чидлмүдт, меҗә хардг, дотр-дундын, төмр хаалһин цергүдин болн цергә нань чиги формирбваньсин хаьд эс оржах зер-зевтә формированьс һарчана. Эннь чинртә бәәдл тогтажана, бәәдлиг муурулжана, әмтнә жирһлд әәмшг үзүлҗәнә. Тиим йовдлмудт зер-зев булаҗ авгдна, церчнүр болн милицин көдләчнрүр, цергә болн гражданск олн зүсн объектсүр дәврлһн болна, нань чиги күнд үүл һарна, тәрүц гем уга гражданмуд хорна. Эн формированьст баһ бишәр уголовн элементс болн лавта цергт цергллһнәс зулсн эс гиҗ СССР-ин Зертә-зевтә Чидлмүдәс орһсн улс оруҗ авгдна.

Зер-зев, боеприпасмуд, хаһрдг веществос, дәәнә техник болн цергә нань чиги кегдлмүд хадһллһиг бүрдәлһнд СССР-ин харслтын Министерствин болн СССР-ин дотр-дундын кергүдин Министерствин зәрм частьмудт болн подразделеньст, талдан министерствсин болн ведомствсин зәрм организацст даавр уга болн кергтә дигдаран уга бәәдл, предприятьмудт йосн бишәр зер-зев келһн, зер-зевтә формированьсиг мөнгәр теткллһн, тедн кәлг болн залһлдана эврһ өглһн зер-зев, боеприпасмуд, хаһрдг веществос, дәәнә техник болн цергә нань чиги кегдлмүд булаҗ авхднь болн йосн биш нань чиги эв-арһар авхднь нөкд болжана.

СССР-ин Конституцин 73-ч статьяла болн «ССР-ин Союзин болн Федерацин субъектмүдин хоорнд күцц зөвинь йилһҗ авч хуваллһна тускн» СССР-ин Заканла ирлцүлҗ зер-зевтә формированьс бүрдәлһн терүнә государственн йосна болн залврин ах органмудар дамжҗ зүг ССР-ин Союзин медлд өгтджәнә. Тиим формированьс бүрдәлһәр талдан органкүцәсн үүлдвр, теднә күцләснь йилһл угаһар, йосн биш йовдл болжана.

СССР-ин Конституцин 127(3)-ч статьян 1-ч пунктас иштә тогтажанав:

1. СССР-ин законодательствд эс хәләгдсн бийнь СССР-ин һазрт бүрдәгдсн зер-зевтә формированьс (зер-зевтә негдлтс, отрядмуд, дружинмуд, подразделеньс болн бүрдәмҗтәһәр һарһгдсн зер-зевтә нань чиги багмуд) йосн биш болжана, тегәд эн Зәрлг барт һарсн цагас авн 15 өдрин болзгт хаагдад тарагдх зөвтә.

Эн формированьст бәәх зер-зевиг, боеприпасмудыг, хаһрдг веществосиг, дәәнә техникиг болн цергә нань чиги кегдлмүдиг бас тер болзгт СССР-ин дотр-дундын кергүдин Министерствин әлчнрт өгх кергтә.

Эн неквриг күцәлго бәәхләнь йосна республиканск болн бәәрн органмуд, эднә медлд бәәх дотр-дундын кергүдин органмуд, тер мет СССР-ин дотр-дундын кергүдин Министерств болн СССР-ин государственн әәмшг уга бәәлһнә Комитет тиим зер-зевиг, боеприпасмудыг, хаһрдг веществосиг, дәәнә техникиг болн цергә нань чиги кегдлмүдиг булаҗ авлһиг теткх зөвтә; СССР-ин харслтын Министерствин ирлцнгү подразделеньс терүгинь авч хадһлх зөвтә.

Кемр деер заагдсн зер-зевтә формированьсин үүлдврнь әмтнә болн государствин әәмшг уга бәәлһнд әәмшг үзүлжәнә, СССР-ин дотр-дундын кергүдин министр дотр-дундын цергүд оллҗ чадхмн, овц операцст болхла, СССР-ин харслтын Министерствин подразделеньст орлцх зөв өггднә.

2. СССР-ин законодательствд эс хәләгдсн урдинь бүрдәсн зер-зевтә формированьс тер кевтнь үлдәхәр эс сан тер гиҗ зер-зевтә шин формированьс бүрдәхәр седәд ямаран чиги органмудын болн организацсин, үүлд бәәх улсин болн гражданмудын авси шиидврмүдинь болн күцәсн керг-үүлнь юридическ чинр уга болжана, тер учрар тедн заканла ирлцүлҗ дааврла харһулгдх зөвтә.

3. Бийстнь бәәсн зер-зевиг бийснь авч ирҗ эс өгсн йосн бишәр бүрдәгдсн формированьст орлцачнриг йосн бишәр зер-зевтә йовдг, йосн бишәр зер-зев хадһлдг, хулдҗ авдг, кедг төләднь эс гиҗ зер-зев, боеприпасмуд эс гиҗ хаһрдг веществос хулддг төләднь ода бәәх законодательствлә ирлцүлҗ уголовн засгла харһулхин туск төрмүдиг СССР-ин дотр-дундын Министерств болн ССР-ин Союзин Прокуратур түргәр хаһлх зөвтә.

СССР-ин Генеральн прокурор, союзн болн автономн республикүдин прокурормуд эн төрмүдиг туслн бийинь бүртклһнд авх зөвтә.

4. Йосна болн залврин республиканск болн бәәрн органмуд, СССР-ин дотр-дундын кергүдин Министерств, СССР-ин харслтын Министерств болн СССР-ин государственн әәмшг уга бәәлһнә Комитет, зер-зев бәрдг эс гиҗ кедг нань чиги министерствс болн ведомствс, организацс йосн бишәр зер-зев кедгинь, булаҗ авдгинь, муһар хадһлдгинь болн зер-зев, боеприпасмуд, хаһрдг веществос, дәәнә техник болн цергә нань чиги кегдлмүд геедгинь ууруулдг эрк биш кергтә керг-үүлдвр түдл уга күцәх зөвтә.

Зер-зев геесн эс гиҗ терүг хуллсн улсиг заканар дааврла харһулх кергтә.

5. *Эн Зәрлг күцәлһнә төлә союзн болн автономн республикүдин Министрмүдин Советмүдин Ахлачнр туслн бийснь, тер мет СССР-ин дотр-дундын кергүдин министр үр В. В. Бакатин, СССР-ин государственн әәмшг уга бәәлһнә Комитетин ахлач үр В. А. Крючков, СССР-ин харслтын министр үр Д. Т. Язов болн бәәрн һазрмудт эднә органмуд даавртә.*

Советск Социалистическ Республикүдин Союзин Президент М. ГОРБАЧЕВ

Москва, Кремль. 1990 җилин така сарин 25.

●Урһц—90

Төгсхдән өөрдв

Эн җилин урһц хураһин төгсхдән өөрдҗ одв. Болв механизатормуд дунд делгрсн социалистическ дөрлдән улм надрад йовна. Нүүрләчнрин то өсәд бәәнә.

Тиим нүүрләчнрин хамд «Җаңһр» совхозин комбайнер С. П. Попытаев йовна. Урһц хуралһнд шунҗ орлцад эн эврәннь комбайна бункерәс 331,6 тонн буудя буулһв. [illegible] дөрлдҗәх комбайнер В. А. Стародубов болхла 306,5 тонн буудя цокҗ авв.

Совхозд намрар таргдсн цаһан буудян 390 гектар һазрт урһц хуралһн төгсв. Ут-турштан 1237 тонн буудя авгдв. Гектар болһнас дундҗар 32 центнер буудя авгдв. Тегәд эн урһцас государствд 210 тонн буудя хулдгдв.

Терүнә тускар одахн Октябрьск района «Знамя Октября» газет зәңглв.

Эндрк тойгт умштн:

●Алдр дуулвр үүдснә тускар— 2 халх

●Сталиниг КПСС-ас һарһх кергтәй?— 3 халх

В. И. Болдырев) государственн мах хуулдһа зураһан 108 процентд, үс — 130 процентд күцәсндән, бод малыг 411 килограмм, һахаг — 116 килограмм дундын чиниуртаһәр махнд оруулж өгсндән, гермүд бәрлһнә зу-

кемжәһән — 116,4, тәрүнә тосхлһна — 100, хааһсиг эдлврт оруллһна — 5,1 холван, күч-көлснә һарц өөдлүллһнә — 110,4 болн ору авлһна зураһан 100,9 процентд күцәсндән.

Зурас болн авгдсн даалһ-

гллтин «Чолун-Хамр» карьерин коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач Б. М. Нюрбеев, директор О. Ч. Амбуков, партийн организацин сеглтр М. А. Эренженова, профкомин ах-

процентд күцәсндән;

ЗАЛЬЛДАНД

— Городовиковск района залһлдана узелын коллектив (күч-көлсч коллективин советин ахлач С. А. Погорелов,

руллһәр КПСС-ин таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин, облсовпрофин болн ВЛКСМ-ин таңһчин комитетин дамжж өгдг Улан тугмуд бәрүлхмн биш.

•Урһц—90

Төгсхдән өөрдв

Эн жилин урһц хуралһн төгсхдән өөрдҗ одв. Болв механизатормуд дунд делгрсн социалистическ дөрлдән улм падрад йовна. Нүүрләчирин то өсәд бәәнә.

Тиим нүүрләчирин ханьд «Җаңһр» совхозин комбайнер С. П. Попытаев йовна. Урһц хуралһнд шунҗ орлцад эн эврәнь комбайна бункерәс 331,6 тонн буудя буулһв.

Энүнлә дөрлдҗәх комбайнер В. А. Стародубов болхла 306,5 тонн буудя цокҗ авв.

Совхозд намрар тәргдсн цаһан буудян 390 гектар һазрт урһц хуралһн төгсв.

Ут-турштан 1237 тонн буудя авгдв. Гектар бәлһнәс дундҗар 32 центнер буудя авгдв. Тегәд эн урһцас государствд 210 тонн буудя худлгдв.

Терүнә тускар одахн Октябрьск района «Знамя Октября» газет зәңглв.

1. Оркестрин җиңнсн айс

(Зургин очерк)

Хальмг улсин зевсгүдин оркестр бүрдәгдснәс нааран хойр жил давҗ йовна. Эн оркестр хальмг улсин дуд тархалһнд ик нилчән күргҗәнә. Тегәд чигн энүнә концертин программиг хәләхәр әмтн олар ирнә.

Хальмг улсин дуулвр «Җаңһрин» 550 жилин өөнд белдлһнә өдрмүдт оркестрин билгтә коллектив республикин бәәрн һазрмудар йовж, күч-көлсчнрт концертән үзүлҗәнә. Оркестрин программд нурһлҗ хальмг улсин дуд, республикд нерһь темдгтә композитор Петр Очирович Чонкушовин, Владимир Андреевич Чернявскин, мана болн һазадын орн-нутгудын композитормудын үүдәсн үүдәврмүд бас бәәнә.

Оркестриг бүрдәлһнд билгтә көгжмч В. В. Карпенко ик тәвцән орулв. Ода оркестрин художественн һардачнь болн ах дирижерны болҗ эн көдлҗәнә. Владимир Викторович Астраханск консерваторь төгсәһәд, Хальмгт ирж көдлснәс нааран әрвн долан жил болжана. Хальмгин культур делгрүллһнд эврәннь темдгтә тәвцән эн орулжахнь лавта.

Оркестрин концертд Хальмг АССР-ин Государственн «Бамб цецг» ду-бииһин ансамблин дуучнр бас орлцна.

Үлгүрнь, РСФСР-ин улсин артистк В. Гаряева, РСФСР-ин болн Хальмг АССР-ин ачта артистке А. Мукаева болн В. Ильцаранова эдн орлцдгнь сән авъяст тохрв.

Билгтә коллективин ханьд баһ наста көгжмчнр көдлнә. Үлгүрнь, солистнр хальмг домбрчнр Сергей Чоянов, Геннадий Салов, виолончелистк Наташа Шаршова, контрабасист Виктор Тютьбеев, «Җиңгин нур» цокдг Светлана Пугачева болн нань чигн кесг баһчуд бәәнә. Оркестрт республикин ачта артист Б. Э. Очаев бас көдлнә.

Шидр Хальмг улсин зевсгүдин Государственн оркестр Горький балһснд болсн Цутсоюзн марһанд орлцад, билгән сәәнәр үзүлсндән конкурсин дипломантнр болв.

— Мана оркестрин коллектив «Җаңһрин» 550 жилин өөнд ик белдвр кеҗәнә.

ЗУРГУДТ: дуулҗахнь — Хальмг государственн дуби һин «Бамб цецг» ансамблин артистк Татьяна Чектеева болн оркестрин дирижер Андрей Учуров; оркестрин солистк Светлана Пугачева «Җиңгин нур» цокҗах кем; оркестр концертд белдҗәнә.

(Цаарандкнь 3-ч, 4-ч халхст.)

Эндрк тойгт умшти:

•Алдр дуулвр үүдснә тускар— 2 халх

•Сталиниг КПСС-ас һарһх кергтәй?— 3 халх

...чигн кегдлмүд булаж авхднь болн йосн биш нань чигн эв-арһар авхднь нөкд болжана.

СССР-ин Конституцин 73-ч статьяла болн «ССР-ин Союзин болн Федерацин субъектмүдин хоорнд күцц зәвинь йилһж авч хувалһна туск» СССР-ин Заканла ирлцүләд зер-зевтә формированьс бүрдәлһн терүнә государственн йосна болн залврин ах органмудар дамжж зүт ССР-ин Союзин медлд өггджәнә. Тиим формированьс бүрдәлһәр талдан органмудын болн организацсин нистерствин зәрм частьмүдт болн подразделеньст, талдан министерствсин болн ведомствсин зәрм организацст даавр уга болн кергтә дигдаран уга бәәдл, предприятьмүдт йосн бишәр зер-зев келһн, зер-зевтә формированьсиг мөнгәр тетклһн, тенд көлг болн залһлдана зәәр өглһн зер-зев, боеприпасмуд, хаһрдг веществос, ...

...бәәлһнә Комитет тиим зер-зевиг, боеприпасмудыг, хаһрдг веществосиг, дәәнә техникиг болн цергә нань чигн кегдлмүдиг булаж авлһиг тетхх зевтә; СССР-ин харслтын Министерствин ирлцигү подразделеньс терүтинь авч хадһлх зевтә.

Кемр деер заагдсн зер-зевтә формированьсин үүлдврнь әмтнә болн государствин ... лҗана, СССР-ин дотр-дундын кергүдин министр дотр-дундын цергүд олзлж чадхмн, онц операцст болхла, СССР-ин харслтын Министерствин подразделеньст орлцх зәв өггднә.

2. СССР-ин законодательствд эс хәләгдсн урднь бүрдсн зер-зевтә формированьсан тер кевтнь үлдәхәр эс гиж зер-зевтә шин формированьс бүрдәхәр седәд ямаран чигн органмудын болн организацсин, үүлд бәәх ул- ...

...рүг хулдсн үлсиг ... дааврла харһулх кергтә.

5. Эн Зәрлг күцәлһнә тәлә союзн болн автономн республикүдин Министрмүдин Советмүдин Ахлачнр туслн биисн, тер мет СССР-ин дотр-дундын кергүдин министр үр В. В. Бакатин, СССР-ин государственн әәмшг уга бәәлһнә Комитетин ахлач үр В. А. Крючков, СССР-ин харслтын министр үр Д. Т. Язов болн бәәрн һазрмудт әднә органмуд даавртa.

Советск Социалистическ Республикүдин Союзин Президент М. ГОРБАЧЕВ

Москва, Кремль. 1990 жилин така сарин 25.

•Нагорн Карабахд тогтсн бәәдл

Президент нөкцлтхмн гиҗ дууджана

Степанакерт. (ТАСС-ин корр.). Така сарин 24-д Нагорн-Карабхск автономн областин цутхлц деер нисж ирсн гражданск авиацин азербайджанск заллтын вертолет цуһараһинь икөр соньмсулв. Терүнә борт деерәс НКАО-н әмтнүр Азербайджанск ССР-ин президент А. Муталибовин кесн дуудврта армянск болн орс келәр бичәтә минһәд листовкс тарав. Автономн областин армянск болн азербайджанск келн-әмтнә хоорнд нөкцлтиг дәкнәс тогтахмн гиж Азербайджана президент дууджана.

«Би юуг нөкцлт гиж тоолжанав? — гиж дуудврт келгджәнә. — Энтн ямаран чигн келн-әмтнд келн-әмтнә — культурн болн экономическ сулдан бәәж делгрлһнә әдл иҗл өглһн; энтн национализмиг болн шовинизмиг, этническ чинрәрнь йилһдг ямаран чигн дажрлһиг уга келһн; энтн НКАО-н статусин туск шин зака ухалж авлһар хамдан көдллһн; энтн өөрхн сармудт партин областин комитет тогталһн; энтн цуг кемжәнә Советмүдт демократическ сунһвр келһн болн облсовет болн облисполком дәкнәс үүдәлһн; энтн НКАО-н һазрт зөөрин олн зүсн эварһ делгрүллһн».

«Бидн мана нег һазр деер нег-негән медхвидн, эс гиж Азербайджанск республикин закана күчинь олзлх зәвтә болхвидн, гиж документд темдглгджәнә. Обществд ямаран орм эзлҗәхәснь болн урдк жилмүдт күргсн ач-тусаснь йилһл угаһар, келн-әмтнә хоорнд цаарандан чигн цүүгә татхар бәәх цуг улсиг бидн дааврла харһулхвидн. Республикин МВД-д болн НКАО-һар бәәх республиканск бүрдәмҗин комитетд областиг боевикүдәс цеврлх даалһвр би өгүв».

«Болв би, президент болад, төриг эвәр, политическ эв-арһар хаһлх кергтә гиж тоолжанав. Эн туст намаг азербайджанск улс, республикин күч-көлсчнр дәнх», — гиж НКАО-н улсур Азербайджана президент А. Муталибовин кесн дуудврт цааранднь келгджәнә.

Ода деерән болхла, автономн областьд бәәдл зәвәр нәрн. Областьд бәәх армян келн-әмтн урдк кевәрн НКАО-н тәрәр бәәх республиканск оргкомитетлә залһлда бәрхәр седжәхш. Энд областин йосна структурмуд шинәс тогтагдад уга.

Азербайджана КП-н ЦК-н хойрдгч сеглтр В. Полянигко нег селвлцән деер удл уга армянмудыг НКАО-һас нүүлһхәр бәәхин тускар келсиг НКАО-н ОВД-н начальник полковник В. Ковалевас сонсвидн гиж СССР-ин улсин депутат З. Балаяна болн Армянск ССР-ин Деед Советин член Р. Кочаряна кесн герчллһн бомб хаһрснла әдл болв.

Полковник В. Ковалев бәәрн радиоһар үг келхләрн НКАО-н армян келн-әмтиг нүүлһхәр бәәдг чигн гисн зәңгиг төрүц худл гиж келв.

Олна-политическ бәәдл негн талан һарч эс батрҗахнь оперативн бәәдлд икәр үлмаһан күргҗәнә — Нагорн-Карабахск автономн областьд йосн биш йовдлмуд һардгнь өсж одв.

Болв НКАО-д болн Азербайджанск ССР-лә өөрхн бәәх районт бачм бәәдл тогтсн района комендант генерал-майор Г. Малюшкин ТАСС-ин корреспондентд келсәр, регионд бәәдлиг СССР-ин МВД-н дотр-дундын цергүдин подразделеньс болн зәв-йос харлһна органмуд бүрткҗәнә.

Индин Премьер-министрин гиичллһн

Така сарин 25-д Индин Премьер-министр Вишванатх Пратап Сингх Москваһас Ташкентур һарч йовв. Советск һардврин үврәр Советск Союзд йосна иньглгч гиичллһнд эн бәәцә.

Ик Кремлевск бәәшңгин Георгиевск залд индийск гиичиг байрин бәәдлд үдшәж һарһлһн болв.

В. П. Сингхла болн терүнә гергнлә СССР-ин Президент М. С. Горбачев гергтәһән бүлән седклтәһәр мендләд һарв.

Мотоциклистнрин эскорт дахсн автомашидин кортеж Кремляс аэропорт орв.

• • •

Индин болн Советск Союзин Государственн тугмудәр кеерүлсн аэропортд индийск правительствин толһачиг болн терүнә гергиг СССР-ин Министрмүдин Советин Ахлач Н. И. Рыжков гергтәһән, йосна нань чигн улс үдшәж һарһв.

• • •

Асхар Вишванатх Пратап Сингх Ташкентд ирв.

Эн Узбекск ССР-ин Президент И. А. Каримовла харһв.

В. П. Сингх Ташкентд бәәх Лал Бахадур Шастрин бумбд цецгәс тәвв. Эн балһсна ке-сәәхн тоотыг һәәхв.

(ТАСС).

Пленум болв

Өцклдүр Элстд культурин көдләчнрин профсоюзин Хальмг таңһчин комитетин дараһи пленум болв. Терүн деер 1989 жилин үкр сарас авн 1990 жилин мөчн сар күртл культурин көдләчнрин профсоюзин таңһчин комитетин президиумин көдлмшин туск, Әрәсән республиканск тогтагч конференцин делегатнрин күцц зәвиг культурин көдләчнрин профсоюзин Әрәсән I съездин делегат гиж батллһна туск, культурин көдләчнрин профсоюзин XII съездин делегатын кандидатнриг сунһлһна туск тәрмүд хәләгдв.

Түрүн тәрәр культурин көдләчнрин профсоюзин Хальмг таңһчин комитетин ахлач К. Е. Сельвина зәңгллһ кев.

1990 жилин лу сард болсн культурин көдләчнрин профсоюзин таңһчин комитетин тооцана-сунһврин конференц деер энүнд орлцачнр К. Е. Сельвинаг культурин көдләчнрин Әрәсән республиканск тогтагч конференцин делегатд сунһсн билә, ода пленумд орлцачнр энүг культурин көдләчнрин профсоюзин Әрәсән I съездин делегат гиж батлв.

Культурин көдләчнрин профсоюзин XII съездин делегатнрин кандидатнрт нәәмн күүнә нерн заагдла. Ил болсн сунһврин ашт съездин делегатын кандидатнрт К. Е. Сельвина — культурин көдләчнрин профсоюзин таңһчин комитетин ахлач, Л. Г. Гаряева — культурин көдләчнрин профсоюзин Яшкульск района комитетин ахлач болн Г. В. Эренджеенова — Ики-Бурульск района Приманычск селәнә культурин Герин директор сунһгдв.

Мана корр.

«ЖАҢҺРИН» 550 ЖИЛИН ӨӨНД

ИНЖИН Лиҗ. Хальмг улсин шүлгч

ДУУЛВРИН МӨҢК ДҮҮРӘН

Кесг зун жил хооран хальмг улсин билгтирин седклд үүдәд. «Жаңһр» гиж амлгдсн дуулвр будта, һалвта ут цагин тоосид даргдл уга, алтни дүрсәр гилвкәд йовсмн. Насиь немгдх дутм дуулврин дотрк цецн утхнь, дүмбр сәәхн дүрмүднь гүүнәр влдж делгрәд, күмни делкән сойлын зеерин ханьд орж батрсн болдг.

Холас эклж күнкисн, илвтә сонын тууль болад, үй болһнд келгдәд, холвгдад йовж, орс болн талдан чиги келн-улсин амн үгин үүдәврмүдин халхар үүлдцхәдг номтирин оньг авлад, эврә әрүн чинрән тер делгрүлж туурсмн. Терүнә аһу ик чинрин герчнь болж 1940 жилин һаха сарин эклцәр 500 өөнь делгү ик өргмҗтәһәр темдглгдсн болдг.

«Жаңһрин» аһу ик чинриг делгрүллһнә тускар, терүг талын келн-амтнд күргж тархалһна хаалһин тускар эклж үүлдж йовцхасн хальмг интеллигентнрин нүүртнь Пүрвән Анжур болн Бадмин Ишлә, Калян Санж болн Басңга Баатр ахтанр йовцхала.

Теднә седвәрт күчтә түлкүр болн ик урмд болснь алдр Максим Горькин өгсн селвг гиж темдглх кергтә.

1934 жилин намр хурагдсн советск орна бичәчнрин негдгч, бүрдәгч съездд орлцхасн хальмг бичәчнр тенд Алексей Максимович Горькийд баралхад, терүнлә таньлдцхаснь мөн. «Жаңһриг» орс келнд орчулхин тускар эврәннь әрүн болн цецн селвгән Максим Горький хальмг бичәчнрт өгсмн.

«Жаңһриг» орс келнд орчуллһна халхар арһ-чидләи нел угаардһ орж үүлдсн, тедрәә болн ик кедлмш кесн Басңга Баатр билә. Терүнлә зергләд эн халхар үүлдж бәәцхәсн Калян Санж болн Пүрвән Анжур эрдмтнрәр [illegible] бәрәнд тахрһдцхала.

Орс келнд «Жаңһриг» орчулж чадх арһта орс шүлгч хәәгдв. Эн хәәвр кеж йовсн Басңга Баатрин хаалһд, хальмг улсин хәвәр, шүлглнә болн орчуллһна ик билгтә, тер цагт баһ наста орс шүлгч Липкин Семен харһсн болдг.

Хальмг дуулврин балгудын утхинь шаалһгч Калян Санжин болн Басңга Баатрин орчулврла (орсаһар — подстрочникудла) Липкин Семен таньлдхад [illegible]

Липкин Семен, цуг талдан кергүдән хаяд, цуг арһан агсад, «Жаңһриг» орчуллһна кедлмшт шүлтв. Орчулгдсн бөлг болһниг Липкин Семен, Элстд ирәд, мадид, эс гиж Москван литератормудын Герт хурсн орс бичәчнрт умшж өгдг билә. Түрүн бөлгүд орс келәр журналмудт болн газетмүдт барлгдад бәәв. Тингәд, «Жаңһрин» тархавр өргжв, ик чинрнь орн-нутгин олн түмн умшачнрт тохрв. Зәрм келн-әмтнә шүлгчнр эврә-эврәннь келнд «Жаңһрин» тасрхасиг орчулж барлдг болцхав. «Жаңһрт» оньган туслхалг фольклорист-номтнрин зерглән орн-нутгт хурдар өсв. «Жаңһрин» тоомср өргжв, нерьнь холд соңсгдв. Орс келнд орчуллһнла зергләд, терүнә өөн темдглхин туск тер босхгдв. Эн керг күцәлһнд орс туужчнр, Дорд үзгә әмтсин амн үгин үүдәврмүд шинжләч номтнр төрт орлцад, нөкцл болцхав.

«Жаңһрин» нас тогталһна нәрн болн кавжрта тәр босв. Фольклорин халхар үүлдгч номтнрин шинжллһнә аштнь, дүнхд 1940 жилд «Жаңһр» 500 наста болхмн гиж батлгдла.

Эн өөниг орн-нутгин цуг республикүдт темдглхмн гисн Советск правительствин заавр һучдгч жилмүдин сүүләр һарч зарлгдв. Эн йовдл хальмг улсин седклд әвртә ик өргмж болн бахмж болла. Мана республикин нутгудар, әәмгүдәр эн өөнд белдлһн эклв. Организаң болн коллективс цуггтан эврә-эврә халхарн эн өөнд белдлһнә үүлдврт орлццхав.

Хальмг бичәчнрин цуг кедлмш «Жаңһрин» өөнд белдлһнд нерәдгдв. Хальмг бичәчнрин Нииңәнә залмжин шиидврәр бичәчнр нутгудар, әәмгүдәр, хотдудар илгәгдцхәв. Теднә күцәх кергүдин эрки гисиь — жаңһрчнр хәәж, олж, тедниг марһанд орлцуллһнд белдлһн билә. Эн кергәр хамгин түрүнд нутгудар йовцхасиь Доржин Васн, Түлмҗин Михаил бидн билавидн.

Олаһин бәәдллә дүнцүлхд, тер һучдгч жилмүдин сүүләр бидн цуг халхарн угатя бәәснь эндр медгднә. Элст болн нутгуд хоорнд омт зәәлһнд аңана машин хойр хонгт нег йовдг билә. Нутгудын аһуд темән, мөрн, нар, келги йовдг билә. Автобус уга. Республикин толһачнр келәәр [illegible] машин бәәлә. Такснн тускар нам ухалврт чиги бәәсн биш. Цөн күн багтдг бичкн самолет шинкн нисдг болжала. Арлакшан — Аһшт күргдг, өмәрән — Минводы күргдг рейста билә.

Би Далвнгин нутгт илгәгдләв.

Аңана машинә кузовд сууһад, би зуньн халунла, тооста болн дакшата теегин хаалһар өдрин туршарт йовад, Далвнгд күрләв.

Партин нутгин комитетд [illegible]

слав. Терүнлә үзлцх санатав, гихләм, Басң инәмсәд: — Терүнлә би чамаг харһуулнав, — болжака. — Терчнь мини хадм-әцк болдмн.

Тингәд, Басңгин дөңгәр би дарунь тер жаңһрч Мөнкнасила харһлав. Терүнә күүкинь Босяг (ода мана Хальмг улсин шүлгч Бося Бадмаевнаг) Саңһҗин Басн буулһсн болж һарв.

Жаңһрч Мөнкнасила би күүндәд, кергтә тоотан бичж авлав. Эврәнь таңһрг жаңһрч улсин нерд нанд келхләрн тер хамгин түрүнд Басңга Мукөвүнә нер амлв. Альк әәмгт, ямр хотнд тер бәәдгинь зааж өгәд, нанд тер сән тусан күргв.

Әәмгүр йовх болжанав. Партин нутгин комитетин кедләч Саңһҗин Бося намаг дахулх болжана.

Нег мөрн татгдсн хойр төгәтә ховлг тергәр бидн әәмг темцж йовлавидн. Хамгин түрүнд бидн жаңһрч Басңга Мукөвүнә хотнд ирәд, терүнә герт гинчлж одлавидн.

Асхни бүрүлин кемлә бичкн шавр герт орж ирвидн. Герин эзн, таалта сарул дуута өвгн, керосин шамд герл орулв.

Бидн ирсн кергән цәәлһвидн.

Ут буурл үстә, дундын нурһта, чирәдән нигт хурнята өвгн мана келжәх үгиг кинән кевәр соңсжана, ханжах, байрлжах бәәдл зүүһәд, икәр соньмсж бәәх бәәдлән медүлв.

— Мана таңһчин деед йоснахн бийим минь нигж кергдх цаг үзгдх гиж би йир санжасн угав, — гиһәд төвшүнәр келжәх өвгнә теегин салькнд, халун нарнд, киитн боранд өгрсн чирәнь тосттсн болад, гилвкәд бәәв.

Теегин уужмд насни туршар олн юм үзсн, тегәд кесг соньн сонсхврта, таалта күүртә, тов, дүрслгч көлтә, цецн үгтә өвгн болж нанд оошагдв.

Хальмг улсин һольшг авъясар улан занди жомбаһар деежлгдсн тоовр эклв. Мукевүнә келжәх тоот цуггтан чикнхд йир таалта, медхд соньн болж мадид таасгдна.

Кегджәх эн күүрин йовудт мана медхәр седжәх төрин эркн утхнь — жаңһрчин билг. «Жаңһриг» тер яһж дуулдгинь, яһж келдгинь, кедү бөлг чеежлж хоршаснинь медж үзх санан билә. Мукөвүн келәдл бәәнә.

— Дегтрт бәәдг медрлин далаһас нег чигн дусал нанд күртсмн биш. Хуучн цага аңхунд мана теегин хальмгуд нурһлж нанла әдләр бәәцхәлә. Зуг одахн, жир күрсн насндан, өдгә цагин улмаһар, мана баһчудын седвәринь дөңнәд, селвгинь күндләд, әрән әрдмин эклц болгч үзгүд даслав, нерән, һаран тәвдг боллав. Терүнә бийнь чиги нанлн өвгдт аршан болтха, гиж санад, олн бурхдт зальврнав.

•Тәвн жил үрд барлгдла

Үүрмүд! Советск Союзин тәв һар келәр бичдг бичәчнрин нерн деерәс, цуг хальмг улст, мадниг халунар тосен терүнә правительствд, терүнә партиин организацд болн партин таңһчин комитетд, цуг кедлмшчнрт, колхозникүдт теегин болн промышленн предприятьмүдин стахановцнрт, Хальмгин интеллигенцд, сурһульчнрт болн эндр школд эс оржах болв чигн удлго школд эрк биш орх, терүнд алмцад керг уга, эдитн Хальмгин хамгин гүн медрлтә болн хөвтә әмтн болхнь лавта, эднд цуһарадиь ахдүүһин халун менд! (Уданд альх ташлһн).

Хальмг улсин баатрлгч «Жаңһр» эпосин 500 жилин өөниг темдглхәр бидн энд цуглрвидн. «Жаңһрт» нерәдгдсн статьяст болн шинжллтст, оратормудын келсн үгмүдт хальмг улсин күсл кеж йовсн баатрлгч Бумб гидг хөвтә орн-нутг болн орс улсин дөңгәр тосхсн шин социалистическ жирһл хоорнд дүңцүлгч үгмүд келгднә. Эн дүңцүлгч үгмүд өөнлә залһлдулж келжәх үгмүд гиж, эс гиж оратормудын эв-арһ гиж зәрм әмтн тоолдг болх. Болв энтн тиим үгмүд биш, юнгад гихлә эн дүңцүлгч үгмүд әмд туужлгч унгта «Жаңһр» эпос Хальмгт феодальн йосна цагт үүдәгдсмн. Болв цуг улсин эпос мет, энүнә моральн, бәәцин, шүлглнә улнь терүнәс ик хол родовой стройин цагт тәвгдсмн. Эн стройин тускар марксизмин

Элст балһснд СССР-ин бичәчнрин Нииңәнә VIII пленум секлһн деер үр А. А. Фадеевин келсн үг

алдр багшнрин негнь Фридрих Энгельс эврәннь «Происхождение семьи, частной собственности и государства» гидг дегтртән нигж бичжәнә: «Эн родовой строй хәләхд генн дала кавжур уга бийнь ямаран сәәхн организац. Салдсмуд, жандармс, полицейскүд, дворянств, хаанмуд, наместникүд болн зарһчнр, түүрм, процессмүд уга бийнь — цуг тоот эврәннь диг-дараһарн күцәгдәд бәәнә, цуг керүл-зүтклмүдиг, алцтрлһудыг терүнд орлцачнр коллективәрн хаһлна... герин эдл-ахуг өрк-бүлмүд негдчкәд коммунистическ кевәр күцәнә, һазр цуг отгин болна, зуг бичкн һарудмуд онц эздүдт цаг зуурт өггднә...».

Олн зүсн классмудт хувагдтл әмтн болн күүнә обществ тиигж бәәсмн.

Ахрар келхд, үүрмүд, мини, чини гиж хувадго, баатрмуд бәәх Бумбин орн-нутг энтн һанцхн хальмг улсин күсл биш, энтн давсн цагин санл болжана.

Үүрмүд, эклц үг келхләрн би хальмгин бичкдүдин тускар үг келләв. Хальмгт бичкдүдин керг му бишәр күцәгджәнә. Олн күүкдтә экир жилин эргцд нәәмн сай арслн дөн авна. Хальмг улс үкж чилжәсн йовдл мартгдад хуучн цагт үлдв. Удлго эн йовдл хальмг улсин тодлврас билргдх, Хальмг улс мөнкинд гих хальмг улсин «Жаңһрт» бәәх өврмжтә үгмүд чик болжана. (Уданд альх ташлһн).

Хальмг улст бийән үзүлж чадх арһ бәәнә. Энд хальмгин өрги теегт орм күртхмн. Эн теегт һурвн Бельг болн арвн һурвн дундур Голландь багтх аһу бәәнә. Зуг эн теегт социалистическ күч-көлс күргх кергтә, тер цагт эн теегин культур, жирһл ясрж хөвтә Бумбин орн-нутгин жирһл эндркәс зөвәр тату болж медгдх. (Альх ташлһн).

Мини эн дүңцүллһнд жаңһрин баатрмуд нанд өөлхн уга, байрлх гиж санжанав. (Инәлдж, альх ташлдв).

Үүрмүд, мана Союзин олн зүсн келәр бичдг бичәчнрин нилчәр «Жаңһр» Советск Союзин цуг келәр орчулгдв, эс гиж орчулгджана. Эн дегтр нарт делкән цуг келнд орчулгдх гиж ицх кергтә. «Жаңһр» гидг дегтр коммунистическ кү сурһмжллһна дегтр болх зөвтә. (Альх ташлһн). Эн хальмг улсин ик гидг бахмж, цуг мана бахмж болх зөвтә. (Альх ташлһн).

Үүрмүд, эндр күртл эн дуудыг мадна төлә хаһлсн нерн уга жаңһрчнрт туурмж. Басңга Мукөвүн гидг нер һарсн күүнд, Джутульджан Джанахаевд, Дава Шавалиевд, Тельтә Лиджиевд, Анжука Козаевд, Мөңк-Насн Бадмаевд туурмж. (Шугатаһар альх ташлһн).

Улсин байн зөөрин ул деер нүүрлгч сойл, хамгин орс улсин болн талдан улсин сойл шиңгәж авгдсмн. Хальмгт өдгә цагин бичәчнр өсж-босжана. Эднә нерд һанцхн Хальмгт биш, альд чигн сәәнәр медна. Тедн дунд Манжин Нимгрә, Басңга Баатрин, Дееҗнә Цернә, Сусен Аксена, Эрднин Бадмин, Инжин Лижин, Көглтин Даван болн талдан олн күүнә нерд зааж болхмн. (Альх ташлһн).

Хальмг улс йоста литератур бүрдәсиг, иргчдән янзарн келн-әмтнә, учр-утхарн социалистическ литератур түргәр бүрдәхиг эн үлгүр медүлжәнә.

Баатрлгч хальмг улс менд болтха!

Улс хоорндк күүрлт уга ниьгллт менд болтха!

Социализмин культур менд болтха! (Шуугатаһар альх ташлһн. Цуһар босв).

Үүрмүд, хальмг улсин «Жаңһр» эпосин 500 жилин өөнд нерәдгдсн, советск бичәчнрин Нииңәнә өргәр цуглулгдсн VIII Пленумиг секгдв гих зәвшәл өгтн. (Альх ташлһн. Цуһар босв).

Күсдундур жил хооран Троицк арсна заводын күч-көлсч коллектив бийән мөнгәр теткләһнә таалд орсна хөөн һазадын ордудын зәрм фирмслә бооца кесмн. Терүнә ашт эндр предприять өдгә цагин оборудованьта болв. Үлгүрлхд, ода заводт арсиг эд-бод кедг итальянск болн югославск машид кедлжәнә. Терүнә кедлмшиг өөдән мергжлттә бәәрн специалистнр теткжәнә.

Келхд, завод һазадын ордудын шин оборудованьсиг олзлснас иштә һарһжах продукцин чинрән зөвәр өөдлүлсмн. Арсна заводын уйсн девлмүд, мантос болн нань чиги үвлин хувцн әмтн дунд йир өөдәнәр үнлгднә.

ЗУРГТ: кесгәс нааран предприятьд өөдән һарцтаһар эд-бод кедг цехд Е. Насибулаева, Н. Сокиркина болн Г. Ходжинова кедлжәнә. Өдр болһн эн байн дамшлт хоршасн кедләчнр селгәнә зураһан 120—130 процентд күргж күцәнә.

В. Морозовин цоксн зург.

•Депутатла кесн интервью

ҺОЛЛГЧНЬ—КҮҮНӘ КЕРГ

Эн жилин моһа сард Хальмг АССР-ин Деед Советд болсн суңһврас авн ода күртл цөн цаг давв. Тиим болв чигн зәрм депутатнр шунмһа кевәр олна кедлмшт орлцж, суңһачнриннь некврр хаңһахар белн бәәнә. Эднә негнь 122-ч тойгта Яшкульск суңһврин округар суңһгдсн Хальмг АССР-ин Деед Советин депутат Юрий Борисович СЕНГЛЕЕВ мөн. Эн юридическ консультацд адвокат болж үүлднә. Мана корреспондент энүнлә харһад, цөөкн сурврт хәрү өгхиг сурв.

— Юрий Борисович, түрүләд цөөкн үг бийнннь тускар келхитн суржанав.

— Би ода хөрн долатав. 1969 жиләс авн мана өркбүл Яшкульд бәәнә. Мини эцкм урднь (эн 1977 жилд өңгрж одла) «Кировский» совхозд директор болж кедлж йовсмн, экм болхла 1-ч тойгта Яшкульск дундын школд багшлж бәәнә. Москвад Ломоносовин нертә университетд юристин эрдм дасад, 1986 жилд энүгән төгсәләв. Хөөнь төрскн һазруран ирәд, Яшкульск адвокатурт юрист болж кедлжәнәв. Мини гергм бас багш, бидн нег кевүтәвидн. Эврәннь тускар ахрар иигәд төгсәжәнәв.

— Одахн республиканск газетмүдин халхс деер эврәннь төрсн өдрән чикәр йилһлһнә тускар Таңа бичсн статья барлгдла. Умшачнрин ухан-тоолврмудыг шинжлад хәләхлә, эн статья цуггтаг, цурһлж, пенсьд һарч йовх улсиг икәр соньмсулв. Эн төрин тускар хойр амн үг келит.

— Намаг кесгәс нааран [illegible] ... амрхин ормд ода күртл кедләд бәәнә. Зуг иим цагт чидл хәрәд, эрүл-мендин бәәдл муурад бәәхлә эдн ямаран кевәр кедлмшән күцәхинь тааж ухалхд жаңһр уга. Тингәд би Хальмг АССР-ин юстицин министр Е. Э. Дакиновла хамдан соньмсжах әмтнд эн төрәр цәәлһвр өгәд, эн жилин мөчн сарин 16-д Хальмг Автономн Советск Социалистическ Республикин Деед Советин тогтавр һарһлһнд шунмһаһар орлцувидн. Энүнлә ирлцүлж герчнрин нөкд олзлад, көгшн әмтн төрсн өдрән чикәр йилһж чадна. Тиигчкәд төрсн өдриг йилһж бичлһәр районын Советмүдин күцәгч комитетмүдт комиссьмүд үүлдх зөвтә. ЗАГС-ин органмудт болхла көгшд бәәдг һазртнь эднә төрсн өдр йилһлһнә төр хаһллһна кедлмш даалһгдсн бәәнә.

Эн хамгин чинртә төр болжана, тегәд чигн энүг хаһллһнд цуг оньган өгх кергтә. Эн цагт бидн насиь хажһрар бичгдсн әмтнд йоста кевәр нөкд болхвидн.

— Ода болхла, Юрий Бо- [illegible]

Юнгад? Өдгә цагт малчнр хөөчнр болж, нурһлждан, уульн әмтн кедлнә. Эннь 1960—1970 жилмүдт производительн күчн-чидлмүд бүрдәсн цагт һарһсн эндүсин ашнь мөн. Тегәд чигн иим үүмәтә, келн-әмтн хоорнд цүүгә татгджах цагт бәәрн әмтнд малд кедлхин төлә сән таал тогтахмн. Эс гихлә, экономикд рыночн хәрлцән бүрдәгдхлә бәәрн болн эндтендәс ирсн улс хоорнд цүүгән чигн учрад бәәх. Тегәд чигн эн төриг оньган өгч хаһлх кергтә, ямаран чигн энду һарһж болшго.

Өдгә цагт автономн республикүдт ик зөв өггджәнә. Энүнәс иштә кесг закана актмудыг батлж авх кергтә. Эдн дотр «Хальмг АССР-ин суверенн зөвмүдин туск Деклараци» батлж авч, бәәдл-жирһлд тохрах зөвтәвидн. Дәкәд, мини ухан-тоолврар, государственн йосна альк болв чигн халхд юристнр кедлх зөвтә, юнгад гихлә, мадна [illegible] чигн төрмүд хаһлх учр харһна.

Мини суңһачнр, нурһлждан, Элистинск уульцсәс авн Астраханск уульин күртл бәәнә, зуг би һанцхн эднә некврмүд хаңһалһна төлә кедлж бәәхшв, би дәкәд юрист болсн учрар олн әмтнлә харһж, олн зүсн төрмүд хаһлж, әмтнә зовлгинь хувалцнав.

Поселкиг саахруллһна, кер- [illegible]

кийд баралхад, терүнлә таньлдцхасн мөн, «Җаңһриг» орс келнд орчулхин тускар эврәннь әрүн болн цецн селврәнн Максим Горький хальмг бичәчнрт әгсмн.

«Җаңһриг» орс келнд орчуллһна халхар арһ-чидлән нөл уга ардн орж үүлдсн, тодрха болн ик көдлмш кесн Басңга Баатр билә. Терүнлә зерглж эн халхар үүлдж бәәцхәсн Калян Санж болн Пүрвән Анжур эркшиллгчин цаажар бәрәнд тахрлгацхала.

Орс келнд «Җаңһриг» орчулж чадх арһта орс шүлгч хәәгдв. Эн хәәвр кеж йовсн Басңга Баатрин халһд, хальмг улсин хәвәр, шүлгләнә болн орчуллһна ик билгтә, тер цагт баһ наста орс шүлгч Липкин Семен харһсн болдг.

Хальмг дуулврин балгудын утхинь цәәлһгч Калян Санжин болн Басңга Баатрин орчулврла (орсаһар — подстрочникүдлә) Липкин Семен таньлдчкад үүдәврин алдр чинринь медчкәд, терүг орс келнд орчуллһна амр биш, зүтәр аһу ик ачта кергиг күцәх болж зәрмгәр шиидсмн.

Эн кергәр хамгин түрүнд нутгудар йовцхасн Доржин Васн, Түлмжин Михаил бидн билавидн.

Олаһин бәәдллә дүңцүлхд, тер һучдгч жилмүдин сүүләр бидн цуг халхарн утатя бәәснь эндр медгднә. Элст болн нутгуд хоорнд омт зәәлһнд ацана машин хойр хонгт нег йовдг билә. Нутгудын аһуд темән, мөрн, цар, көлги йовдг билә. Автобус уга. Республикин толһачнр келгддг тавхн гинги машин бәәлә. Таксин тускар нам ухаврт чигн бәәсн биш. Цөн күн багтдг бичкн самолет шишкн нисдг болжала. Ардакшан — Аһшт күргдг, өмнән — Минводы күргдг рейстә билә.

Би Далвнгин күтгт илгәгдләв.

Ацана машинә кузовд сууһад, би зуньын халунла, тооста болн давшата теегин хаалһар өдрин туршарт йовад, Далвнгд күрләв.

Партин нутгин комитетд ирәд, тенд пропагандын әзгин һардач болж көдлжәсн мини таньл-үр болгч Санһжин Басңгла харһж күүндүв.

— Бадмин Мөнкнасн гидг жаңһрч энд бәәдмн гиж сонсад улан занди жомбаһар деежлгдсн тоовр эклв. Мукевүнә келжәх тоот цугтан чиңнхл йир таалта, медхд соньн болж мадна таасгдна.

Кегджәх эн күүрин йовудт мана медхәр седжәх терин эркн утхнь — жаңһрчин билг, «Җаңһриг» тер яһж дуулдгинь, яһж келдгинь, кеду бәлг цеежлж хоршасинь медж үзх санан билә. Мукевүн келәдл бәәнә.

— Дегтрт бәәдг медрлин далаһас нег чигн дусал нанд күртсмн биш. Хуучн цага аңхунд мана теегин хальмгуд нүрһлж ванла әдләр бәәцхәлә. Зуг одахн, жир күрсн насндан, өдгә цагин үлмәһәр, мана баһчудын седвәринь дөңнәд, селвгинь күндләд, эрән эрдмин эклц болгч үзгүд даслав, нерән, һаран тәвдг боллав. Терүнә бийнь чигн нанни өвгдт аршан болтха, гиж санад, олн бурхдт зальврнав.

Би үгд орлцад:

— Җаңһрч болна гисн бас чигн күндтә, ик чинртә, олн әмтндән үнтә эрдм, — гивүв.

(Цаарандкнь барлгдхмн).

«Җаңһр» Советск Союзин цуг келәр орчулгдв, эс гиж орчулгджана. Эн дегтр нарт делкән цуг келнд орчулгдх гиж ицх кергтә. «Җаңһр» гидг дегтр коммунистическ күүг сурһмжллһна дегтр болх зөвтә. (Альх ташлһн). Эн хальмг улсин ик гидг бахмж, цуг мана бахмж болх зөвтә. (Альх ташлһн).

Үүрмүд, эндр күртл эн дуудыг мадна төлә хаһлсн нерн уга жаңһрчнрт туурмж. Басңга Мукевүн гидг нер һарсн күүнд, Джутульджан Джанахаевд, Дава Шавалиевд, Тельтә Лиджиевд, Анжука Кѳзаевд, Мөңк-Насн Бадмаевд туурмж. (Шугатаһар альх ташлһн).

Улсин байн зөөрин ул деер нүүрлгч сойл, хамгин орс улсин болн талдан улсин сойл шиңгәж авгдсмн. Хальмгт өдгә цагин бичәчнр өсж-босжана. Эднә нерд һанцхн Хальмгт биш, альд чигн сәәһәр меднә. Тедн дунд Манжин Нимгр, Басңга Баатрин, Дәәжин Церна, Сусен Аксена, Эрднин Бадмин, Нижин Лиджин, Көглтин Даван болн талдан олн күүнә нерд зааж болхмн. (Альх ташлһн).

Хальмг улс йоста литератур бүрдәсиг, иргчдән ханзарн келн-әмтнә, учр-утхарн социалистическ литератур түргәр бүрдәхиг эн үлгүр медүлжәнә.

Баатрлгч хальмг улс мендд болтха!

Улс хоорндк күүрлт уга иньглт менд болтха!

Социализмин культур менд болтха! (Шуугатаһар альх ташлһн. Цуһар босв).

Үүрмүд, хальмг улсин «Җаңһр» эпосин 500 жилин өөнд нерәдгдсн, советск бичәчнрин Ниицәнә өргәр цуглулгдсн VIII Пленумиг секгдв гих зәвшәл өгтн. (Альх ташлһн. Цуһар босв).

Үүрмүд, мана Пленум өргәр цуглулгдсна учрар терүнд һанцхн бичәчнр биш, көдлмшчнр, колхозникүд, партийн болн олна организацсин элчнр орлцжана, тегәд өцклдүр байрин сүүрт суңһгдсн президиумиг шинәс суңһхмн гих селвг өгчәнәв. (Альх ташлһн).

(«Ленинский путь» газет. 1940 жилин һаха сарин 9.).

бүл Яшкульд бәәнә. Мини эцкм урдын (эн 1977 жилд оцгрж одла) «Кировский» совхозд директор болж көдлж йовсмн, экм болхла 1-ч тойгта Яшкульск дундын школд багшлж бәәнә. Москвад Ломоносовин нертә университетд юристин эрдм дасад, 1986 жилд энүгән төгсәләв. Хөөнь төрскн һазрурн ирәд, Яшкульск адвокатурт юрист болж көдлжәнәв. Мини гергм бас багш, бидн нег көвүтәвидн. Эврәннь тускар ахрар иигәд төгсәжәнәв.

— Одахн республиканск газетмүдин халхс деер эврәннь төрсн өдрән чикәр йилһлһнә тускар Тана бичсн статья барлгдла. Умшачнрин ухан-тоолврмудыг шинжлэд хәләхлә, эн статья цугтаг, цурһлж, пенсьд һарч йовх улсиг икәр соньмсулв. Эн төрин тускар хойр ами үг келит.

— Намаг кесгәс нааран эн төр икәр үүмүлжәлә. Кесг олн хальмгудын насинь хажһр бичгдснь нуувч биш билә. Өдгә цагт депутатд суңһгдсна хөөн биш урдынь чигн көгшн улсла харһхларн эднә һундл соңсдг биләв. Сталинә цагт кинтн Сиврүр күчәр туугдсн хальмгудын иквинь бәәсн документсән геедһад түрсмн. Эднә зәрмнь болхла нам эврәннь һарсн өдрән меддго болна. Энүнәс көлтә эднә документс хажһр бичгдсн болж һарв. Тегәд чигн зәрм көгшд кесг жил хоорән пенсьд һарад таалж ухалхд жаңһр уга. Тиигәд би Хальмг АССР-ин юстицин министр Е. Э. Дакинова хамдан соньмсжах әмтнд эн төрәр цәәлһвр өгәд, эн жилин мөчн сарин 16-д Хальмг Автономн Советск Социалистическ Республикин Деед Советин тогтавр һарһлһнд шунмһаһар орлцувидн. Энүнлә ирлцүлж герчнрин нөкд олзлад, көгшн әмтн төрсн өдрән чикәр йилһж чадна. Тиигчкәд төрсн өдриг йилһж бичлһәр районнын Советмүдин күцәгч комитетмүдт комиссмүд үүлдх зөвтә. ЗАГС-ин органмудт болхла көгшд бәәдг һазртнь эднә төрсн өдр йилһлһнә төр хаһллһна көдлмш даалһгдсн бәәнә.

Эн хамгин чинртә төр болжана, тегәд чигн энүг хаһллһнд цуг оньган өгх кергтә. Эн цагт бидн насинь хажһрар бичгдсн әмтнд йоста кевәр нөкд болхвидн.

— Ода болхла, Юрий Борисович, эврәннь программинь тускар ахрар келж өгтн. Депутат болж яһж эврәннь суңһачнртан нөкд болхар бәәнәт, ямаран төрмүд хаһлх ухан бәәнә?

— Көгшн улст нөкд болх санатаһар деер келгдсн тогтавриг бәәдл-җирһлд тохралһнд нилчән күргхв.

Ода болхла цөөкн үг баһчудын тускар келхәр бәәнәв. Негдвәр, бәәрн баһчудт мал асрлһнд көдлхин төлә кергтә таал тогтах кергтә. Энь, миниһәр, һол төр болжана. Тендәс нааран улс хоорнд дүрән чигн учрад бәәх. Тегәд чигн эн төриг оньган өгч хаһлх кергтә, ямаран чигн задү һарһж болшго.

Өдгә цагт автономн республикүдт ик зөв өгчәнә. Энүнәс иштә кесг закана актмудыг батлж авх кергтә. Эдн дотр «Хальмг АССР-ин суверенн зөвмүдин тускар Декларациг» батлж авч, бәәдл-җирһлд тохрах зөвтәвидн. Дәкәд, мини ухан-тоолврар, государственн йосна альк болв чигн халхд юристнр көдлх зөвтә, юнгад гихлә, мадн нег [illegible] чигн төрмүд хаһлх учр карһна.

Мини суңһачнр, нүрһлжәдан, Элистинск уульнцас авн Астраханск уульнц күртл бәәнә, зуг би һанцхн эднә пекврмүд хаһллһна төлә көдлж бәәхшв, би дәкәд юрист болсн учрар олн әмтнлә харһж, олн зүсн төрмүд хаһлж, әмтнә зовлнгинь хувалцнав.

Поселкиг сәәхрүллһнә, кеерүллһнә болн талдан чигн социальн төрмүдиг, миниһәр, районна Советин депутатнь хаһлх зөвтә. Мадн чигн, бий таласн, арһ-чидләрн эднд дөң болж, хамдан үүлдх зөвтәвидн.

Сул цаг учрхла келн-әмтнә туужиг дасхдан дуртав, эс гихлә, эврәннь туужан медлго, өдгә цагт йоста кевәр үүлдж болшго.

Күүндвр кесн:
ПҮРВӘН Любовь,
мана корр.

Номтын тоолвр

Алдр дуулвр үүдснә тускар

«Җаңһр» гидг хальмг дуулврин шинжләч С. А. Козин болн нань чигн номтнр энүнә батрж тогтлһна цаг XV зун жилин өрәллә харһжана гиж темдглсмн. Мел эн цагла академик В. М. Алексеев бас зөвшәрнә. Зуг дуулврин батрж тогтлһна цагин кемлә ирлцигү туужин бәәдлиг шинжләчнр оньгтан авсн уга гиж келж болхмн. Болв мадн археологическ кесг материалмудын дөәгәр «Җаңһрин» зәрм ил йовдлмудыг лавта чикинь медхәр дала көдлмш күцәлавидв. Эн көдлмшин туршт Моңһлд XV зун жилд тогтсн туужин бәәдлд бас ик оньг өггдсн уга билә. Эс гиж мана күцәсн көдлмш «Җаңһрт» политическ ситуации бәәдл тодрхаһар цәәлһж медүллһнә седвәр гиж нерәдж болхмн. Үнндән келхд, Моңһлд XIV зун жилин чилгчәс авн XV зун жилин эклц күртл дотр-дундын болн һазадын политическ ик күнд бәәдл тогтсн бәәсмн. 1368 жилд Китд әмтн зерта-зевта бослт кеж Юаньск династин элчириг көөсмн. Дайду балһснас моңһлын Таган-Тәмүр гидг сүл хан әмән авад зулсмн. Китдт болхла, Мин династь батлгдсмн, императорт болхла Чжу Юань Чжан зарлгдсмн.

Юаньск династь уга кегдснә хөөн Моңһлын империь эклад тарлһна кемнь болв. Моңһлын феодалмуд эврә бат йосан үүдәж чадсн уга, тегәд эн орн-нутг феодальн онц-онц багмудын ноолдлһна цаг болад хуурв. Нам 12 жилин туршт Моңһлд тавн хан сольгдв. Нойрхгч багмудын цуугәнә учрар Моңһлын ойратмудын әлл-ахус күүчтджәв. Болв тер дәәнә йовудын әшт мел эн цагт нарн суух үзг тал, Енисей һолын деерк һазр тал бәәдг ойратмуд өөдлв. XIV зун жилин чилгчәр Мункә-Тәмүр ойратмудын һардач болв, терүнә дару ормднь суух бәәсн Махмуд, Тайпин, Бату-Болод хоорндан ойратск һазр хуваж авцхав. Эн учрар ойратмуд болн нарн һарх үзг тал бәәдг моңһлмуд дундан әклв. XV зун жилин эклцәр Моңһлын орн-нутг хойр әәгрв: нарн һарх үзг болн нарн суух үзг, әнг болһнь эврә залачта болв, эс гиж нойрхгч багмудын хоорндк цуугәнә болн үүрмгәр бәәлһнә цаг ирв. Мел эн кемлә Халх дораһшан орв. Эн политическ күнд бәәдллә моңһлын дотр-дундын кергүдт Минск Китд бас орлцад, терүг улм муурулв гиж темдглж болхмн. Ик кезәнәһәс авн Китдиг Центральн Азь соньмсулдг бәәсмн. Тегәд 1413—1414 жилмүдт Минск Китд нарн һарх үзгин әәгин Моңһлд нөкд болад, ойратмудын өмнәс дә босхв. Ойратмуд эн дәәнд диилгдв, болв дәәлдж чадлһан геесн уга. Нам Моңһлын нарн һарх үзгин әәгин болн Дунд Азин болн Казахстана хоорндк һазрт эврә государствам эдн үүдәв.

Китд моңһлмудыг бүклднь күүчсн цаг удан боллго ирв. Болв ойратмуд хооран цухрл угаһар китдин өмнәс ноолдхар боснхав. Мел энүнә төрскич эн бәәдл хальмг келн улсин «Җаңһр» гидг дуулврт үзүлгдсмн:

Җил насн хойран
Җидин үзүрт өлгий,
Җилв бах хойран
Һанцхн Җаңһртан өгий.
Эзн деерән эргәд,
Энгин олн әмтнәннь
Байн әнжүр нертә
Элкән йүүләд өгий.
Бух нигт гиж
Хәрү хәләгсн бодиг манд уга.
Уул өндр гиж өргл өөднь
Эс һаргсн күлг манд уга.
Улаһад иргсн
Заагин улан түүмрәс
бичә әй,
Агсад иргсн күчтә хаавн
Мөсн шар зевин үзүрәс
бичә әй,
Эн йовх бийдән
Бүрү уга зөвәр өнгрий.

Болв ойратмуд Минск дәврлһнә өмнәс кесн ноолдаг китд-ойратск хулд-гүүлгәнә залһлда өмнк кевәрнь делгрүлхин, Китдин рынок секхин төлә кегдсн ноолдан гиж шинжләчнр тоолна. Эн ухан-тоолвриг олн әмтн медүлсмн И. Я. Бичурин медүлсмн. И. Я. Златкина келсәр Моңһл Китд хоорндк хулд-гүүлгәнә залһллан монгольск дәәсчнриг күүчнә хөөн ирж таслгдсмн. Тегәд ойратмуд Китд хулд-гүүлгәнә залһлдаһан әрк биш хәрү тогтахар зүткжәсмн.

Цуг эн деер келгдсн йовдлмуд улсин фольклорт, тер дотр «Җаңһр» гидг баатрлг дуулврт орулгдснь лавта. Үлгүрнь, Арслңгин Арг Хоңһр, догшн хар Санл, күнд һарта Савр, орчлңгин сәәхн Мингьян ойратск баатрмудын дүр гиж келж болхмн. Эннь Эльбек-хан, Хутхай-Тафу, Мункә-Тәмүр болн терүнә көвүд Махмуд, Тайпин, Бату-Болод, Тоган Эсен болн нань чигн.

Эн алдр дуулврт талдан чигн туужлгч ил йовдлмуд орулгдж үзүлгдсмн. Энүнд олн зүсн бәәшңгүдин, бумблвсин, арвн хойр үүднә тускар келгднә. Тегәд мана болн моңһлын шинжләчнр энүг иткүлж археологическ дала материалмуд олж авсмн, Кара-Корум балһсна шидр Угэдей хаана ик сәәхн бәәшң олж авсмн. Олж авсн предметмүдин дунд кесг зер-зев, кеерүллһн, шатасн чолун болн нань чигн соньн предметмүд бәәж. Иим балһсд МГУ-н профессор Л. Р. Кызласов Туван территорьд олж авсмн. Тегәд советск шинжләчнр Моңһлын, Забайкальск болн Дунд Азин архитектурн культуриг өргжлһнд бүкл үй секв гиж темдглж болхмн. Эннь болхла Дунд Азин келн-улсин фольклорт, тер мет хальмг алдр «Җаңһр» дуулврт эркн биш үзүлгдж.

У. ЭРДНИЕВ,
КГУ-н профессор, туужин наукин доктор.

Э СТОНЬД заһсн үнтәрж одв: кәрә заһсн — күсдүңдүр холван, уттсн заһсн — 2,2 дәкж, заһсна консерв — 1,1 дәкж үнтәрв. Темснә, республиканск газетмүдин үн өсв. Үсн, махн үнтәрхмн чигн гисн, Таллинд балһсна көлгәр йовлһна үн өсхмн чигн гисн занг бәәнә.

Үн өслһнәс иштә Эстоня Компартин ЦК-н бюро герчллһ кев. Онц зааһад келхлә, әмтнә икәр кергтдг эд-таврин болн тусламжин үн кергтә.

Үн өслһиг даңцалһна болн үниг бүртклж хәләлһнә механизмин принципс ухалж автл правительствин күцәхәр бәәх тер үүлдвриг зогсахиг, тер мет үнтәрүлж болшго эд-таврин список республикин правительствас Деед Совет некх зөвтә гиж бюро тоолжана, тегәд тиим неквр Деед Советд тәвтн гиж Эстоня Компартин цуг организацсиг болн республикин әмтиг бюро дууджана.

ҮН ӨСҖӘНӘ

сүл сармудт өсәд йовхнь ик гидгәр санаархулжана гиж тер герчллһнд келгджәнә. Правительствин болн йосна бәәрн органмудын авсн шиидврмүдиг дахулж әмтнд һаруһинь даңцалһна ямаран чигн керг-үүл күцәгдсн уга.

Республикин правительствин программд рыночн экономикд орлһна тодрха зура уга, гиж герчллһнд келгджәнә. Терүнләнь әмтн таасллго, социальн чинврта бәәдл тогтжана, энүг олзлад политическ демагогмуд үүлдврән шунмһадулжана, эннь демократизацин процесст болн үлмә уга бәәлһнд зәмшг үзүлжәнә.

Эн жилин хулһн сарин 1 шинәс авн махна болн үснә зүүтә хот-хоолд дотац өгдгән уурад, эн кегдлмүдин үн сүл рынкд тогтдгар кехәр бәәхин тускар республикин правительствин ахлач Э. Сависаар телевизорар үг келхләрн зәңглв. Деед Советла болн олн-әмтнлә зөвчллго правительствин толһачин кесн герчллһиг «даавр уга, өөрхн сармудт махна болн үснә хот-хоолын рынкиг муурулх йовдл» гиж келх кергтә.

Эстоня Компарть рынкин харлцанд орлһиг дөңнг болв чигн, рынкиг дигләд залдг зв-арһ дүсүләд олзлх кергтә, энүгән комплексн кевәр болн цуг халхар белдчкәд күцәх кергтә гиж тоолжана. Тиигхләрн ил бәәх бәәдлиг учрт авх кергтә, юм тооллго талдан государствиг дураһад бәәж болшго. Рынкин үн олзллһнд гентки орхла, Эстоньд үн Дорд үзгин Европин орн-нутгудт дорхнь икәр болн түргәр өсж одх, тер яһад гихлә, тер орн-нутгуд манаһас сән делгрлттә кооперативн секторта, олн зүсн халхта экономикта болн Эстонь дорхнь өргн һазадын экономическ харлца бәрҗәнә.

Эн курсиг наарандан күцәхлә, терүнә даавринь һанцхн правительств биш, болв Деед Совет бас, тер мет бәәрн Советмүдин депутатнр даах зөвтә болх. Әмтнә сә хаажах, тедна некврмүд хамгин икәр хаңһах шиидврмүд хаах кергтә, гиж герчллһнд келгджәнә.

А. ХАРЧЕНКО,
ТАСС-ин корр.

Таллинн.

Комсомольск организацин өөн

СТАВРОПОЛЬ. (ТАСС-ин корр. Н. Стяжкин). Ставропольин комсомольск организац өөнән темдглжәнә; балһсдт, селәдт, Кубаня өөрк станицет болн уул деерк аулмудт энд-тенд бәәсн комсомольск ячейксиг негдүлсн баһчудын комсомольск нииңәнә түрүн губернск съезд болснас нааран дален жил болв. Тиигхд комсомолын зергләнд 825 көвүд болн күүкд орла.

— Ода комсомолд бәәх нарн төрмүдин ик зунь хөөннь эклсн «цуг делгү комсомолизацас» көлтә һарсн болх. Тер яһад гихлә, 14 күрсн наста цуг көвүд-күүкдт комсомольск билет өггджәсмн, — гиж комсомолын крайкомин негдгч сеглтр В. Астахов келнә. — Давсн жилмүдт мел һанцхн дутудунде, энду, алдг үзәг улс Ставропольин комсомольцнр дунд баһ биш. Болв талдан чигн комсомольцнр бәәнә. Эндрк колхозмудт болн совхозмудт тәрәчнрин һурвдгч хүвнь — комсомольск насна улс. Комсомольцнр баһчудын йисн жилиин комплекс тосхжана, крайд НТТМ-ин арвад цутхлг бәәнә.

Өөнин өдр баһчудла 20—30-ч жилмүдин комсомольцнр харһв. ВЛКСМ-ин гешүн болллһна чинринь юн өөдлүлж чадхин тускар, «мартчксн хуучн цагас» юн сәәнинь ода авч олзлж болхин тускар күүндвр болв.

Медицинд олзлгдхмн

НОВОСИБИРСК. Балһснд секгдсн «Производств болн медицин» гидг һаахүлд ирүчдән ямаран медицинск оборудованя Сиврт иккинь электрониктаһар, волоконн оптик, лазер олзлж харслһна комплексин предприятьмудт болн кооперативст кеж һарһж. Бәәрн Советмүд медицинск зер-зев кежәх коллективсәс ьготи аль авх арһ хәәжәнә.

УЗБЕКСК ССР. Советск-китд «Ташинтерм» гидг предприять эврәннь продукцин түрүн партин кеж һарһв — бат колбта йирин болн пневматическ термосмуд. Производствиг күцц лехин кергт эндр «Ташинтермд» Урумч гисн балһснас 22 «специалист көдлжәнә. Эн жилин чилгч күртл советск улсчн төлә предприять өөдән чинртә нег сай шаху термос һарһхмн. Советск рынкиг эн эдтаврар дүүргсна хөөн «Ташинтерм» эврәннь продукцан һазадын ордудт хулдх санатә.

ЗУРГТ: предприятин нег цехд.

ТАСС-ин зург.

ЧАДМГ ҺАРДАЧ, БҮРДӘҺӘЧ

Нег дөж мана редакцур малын эмч Дольган Гудунович Манджиев орҗ ирәд, ю-бис күүндҗәһәд ингҗ келв:

— Мана хальмг келәр һардг газетнг би тасрхан уга умшнав. Сүл жилмүдин дотр соньн материалмуд дару-даруһь һарлгдадг болв. Зуг эндр би тадна эврәнь һундлаһан хувалцхар седләв. Тадн сән улсин, ветеранмудын, нүүрләчнрин тускар ик-ик очерк, зурцс бичнәт. Тертн чик. Малын эмчнрин тускар тәрүц юм бичхшт. Малын эмчнрт бәәрн һардачнр чигн оньган өгхш, гиҗ келәд, Дольган Гудунович таднд чигн келәд керг уга гих бәәдлтәһәр һаран даййлҗ тагчкрв.

Эн бийнь бруцеллезла боли садв гемлә ноолдлһна республиканск экспедицин начальник. Ахрар келхд, мана республикд малын гемин ямаран бәәдл тогтсиг, сәәнәр медлг күн.

— Районың эдл-ахусин ах эмчнр дунд удаид көдләд байн дамшлт хоршасн, эврәнь кергән сәәнәр медлг специалистнр ховр биш. Үлгүрнь, Приозерн района ветеринарн ах эмч Нарма Секеевич Эрднеев. Эн күүнә тускар бичх кергтә.

● Специалистын туск келвр

Эн күүндврин хөөн, көдлмшин халхар йовҗ йовад Советское селәнд бәәх ветеринарн станцур одв.

— Нарма Секеевич һурвн-дөрвн хонгин дотр района эдл-ахус эргҗ йовад, мал шинҗлҗ хәләһәд одахн ирлә. Амрхар гертүрн хәрҗ одв.

— Гернь эндәс холый?

— Уга. Эн хаалһ һатц бәәх улан тоосхар тосхсн гер.

Конторин көдләчин зааси гертүр одв. Һазак үүдинь секәд орв. Геринь һазакнь цевр-цер, дигтә-дарата. Герин эздүдиг медхәр бәәхлә геринь һазакинь шинҗлчк, — гиҗ келдг. Түрүн мини шинҗлсәр эн герин эздүд тохмята улс бәәдлтә.

— Нарма Секеевич, — гиҗ келәд эн мини һар чаңһар атхв. Мини өмн дундын нурята, күдр цогцта, тәв һарси наста залу. Чаңг шикдлтә, җөөлн хәләцтә, ил үгтә, инә-дә-наадта күн болҗ медгдв.

— Зон, хаалһд йовсн әмтн өлсҗ чигн йовдг болх, хот нерчк, гиҗ худгас ус татҗ авчах гергндән келв.

— Зәәгин сәәнәсинь келтн гихләм эн муст гиҗ шнәчкәд:

— Зәәг маднд уга. Һурвн-дөрвн хонгин дотр хол хошмуд эргҗ йовсн нанд келдг зәәг уга. Зәәгин икнь таднд бәәх, — гиҗ эн шоглв. Яһвчн тадн хотл балһснас ирҗ йовналмт. Мини келсиг соңсн бәәҗ заг-заагурнь көдлмшинь тускар келәд, күүндврнг дәәвҗәв.

— Хальмг улсин үзсн-дааси зовлңгиг мана өрк-бүл чигн дааҗ һарла. Мана өрк-бүл Алтайск крайин Зональн районд одҗ тусла. Тенд школан төгсәчкәд би ветеринарн санитармудын нег җилә курст орад, терүгән йилһән сәәнәр төгсәләв. Тегәд намаг Горно-Алтайск техникумур йовулла. Терүнд орад дасжахлам мана өрк-бүл төрскн һазрурн нүүлә. Тегәд би Волгоградск областин Дубовск селәнә эдл-ахун техникумд орҗ терүгән 1959 җилд төгсәчкәд, эклҗ көдлләв, — гиҗ эн эндр тодлна.

— Малд көдләд йовн гиҗ насан давулҗ йовнав. Совхозд малын эмч, районн ветеринарн станцд эмч-эпизоотолог болҗ көдлҗ йовҗ Ставропольск селәнә эдл-ахун институтын ветеринарн ангь төгсәләв. Сүл [illegible]

[illegible]

— Цуг эн неквр мүдиг цагланы күцәһәд бәәхлә мал гемтҗ һарутшгонь лавта. Дәкәд болхла малд көдлдг әмтнә көдлмшт икһаһ гих «үүрмг» тәр уга.

Адһм угаһар герин һаза күүндәд суутл, нарн сууҗ йовхиг медүлҗ, һан гөңгрҗ, сер-сер гисн сальки үләв. Һазрур булхад орҗ йовх нарна сүл герлд Нарма чирә-зүсәрн, үсндь экләд цаһан орҗах болв чигн, көдлмшинь халхар кенәс чигн дутуһар көдлшго гүн медрлтә, бат көл-һарта күн болҗ медгдв.

Энүнә һарджах цергллтд бийинь дурасн гүн медрлтә, көдлхдән дурта специалистнр көдлҗәнә. Ветстанцин боли ветлабораторин көдләчнр дунд удан җилмүдин дотр көдләд байн дамшлт хоршасн боли баахн болвчн гүн медрлтә эмчнр, фельдшермүд боли специалистнр көдлҗәнә. Эн ни-негн коллективд Мария Цеденовна Цебикова ах ветеринарн техник болҗ тәв һар җилин дотр көдлҗәнә. Эн күүкд күн эврәнь кергән кезәд чигн цагланы боли тохнятаһар күцәнә. Баһ наста эмчнрт, санитармудт эс медсинь зааҗ өгнә.

Ветеринарн цергллтд ветеринарн санитарин күцәх кёрг даавртa боли ќавҗурта. Малын эмчнрт, фельдшермүдт эн дөңгән күргнә. Санитар малыг шинҗлҗ хәләҗ, гемтсн малд эмчин эс гиҗ фельдшерин өгсн заавраp эм белдҗ өгнә, малын хашахаацсиг эд-бод кенә. Ахрар келхд, ветеринарн санитарин көдлмш йир дашката болвчн соньн. Сән санитар болхин төләд ветеринарн көдлмшиг сәәнәр медх кергтә.

— Мана коллективд ветеринарн санитар болҗ Валентина Лиджиевна Басангова һучн җилин туршарт көдлҗәнә. Күүкд күүнд санитар болҗ көдлнә гидг күчр. Тер бийнь эн эврәнь кергән кезәд чигн үг угаһар, чадмгар күцәнә, — гиҗ Нарма Секеевич келнә.

Эн дамшлтта көдләчнрәс үлгүр авч көдләд, ах эмчин дарук Вячеслав Церенович Бамбышев, эпизоотолог Виктор Борисович Нуканов, эмч-терапевт Мария Борисовна Кордушева боли нань чигн кесг баһчуд күчн-чидлән нөөлго көдлҗәнә.

Района эдл-ахусар җил болһн 30 миңһ һар бод мал боли 160—170 миңһн хөд бәрҗ асргджана. Дала-нала эн малас җил болһн олар төл авч, тедниг гем-шалтг угаһар өскхин төләд, района ветеринарн цергллтин көдләчнрт эврәнь кергән дигтә-даратаһар көдлх неквр тәвнә. Ах эмч Эрднеевин һарджах коллектив теднә өмн тәвгдсн төриг чадмгар хаһлҗана гих кергтә.

Кесг җил хооран района эдл-ахусин мал олн зүсн гемәр гемтҗ, тер дотр бруцеллезар, садв гемәр гемтәд теднд ик һару учрадг билә. Терүнәс көлтә җил болһн эдл-ахус государствд мах, ноос хулдлһна зураһан күцәхдән түрәд бәәдг билә. Дәкәд болхла малын тохм ясруллһна көдлмш делгрлт авч чадлго бәәллә. Приозерн районд хальмг тохма бод мал икәр өскгдиә. Эн района эдл-ахусас хальмг тохма мал талдан районур хулдгдна. Тегәд ветеринарн цергллтин көдләчнр малын хальдврта гемлә цаган тоолго, күчән әрвлго көдлнә.

Нарма Секеевич Эрднеев эндр ветеринарн цергллтин өмн бәәх тәрмүдиг сәәнәр медиә. Энүнә келсәр малыг хальдврта гемәс эс гетлхлә миңһәд әмтнә әрүл-мендд әәмшг уга бәәдл тогтаҗ болшго. Тер бийнь малын эмчнрт, дундын звенон специалистнрт ода күртл оньг күцц өггджәхш, гиҗ эн эврәнь зовлңгарн хувалцна.

Нарма Секеевич боли Зоя Ивановна хойр тавн үр өскәд җирһлиниь хаалһд орулв. Булһн гидг ууһн күүкнь һурвн үртә. Энүг дахлдад һарсн Улан, Баатр боли Борис [illegible] һурвули [illegible] үртә. Отхн Наташа гидг күүкнь эн җилд Советское селәнд школ төгсәчкәд университетд орхар шүүврән өгчәнә. Тавн үр өскси зәәҗ-ач хойр ода зурһан ачнр-зеенр өсҗәнә.

Мана тавн үрнәс негнь чигн мини эрдм дасҗ авсн уга. Ода ачнр-зеенрәс негнь мини эрдм дасҗ, аавинь керг цаарандь күцәх гиҗ би икәр иәәлҗәнәв, — гиҗ Нарма Секеевич нег ачан саатулҗаһад келнә.

ЛЕТУҺА Борис.

2. Оркестрин җиңнсн айс

Байрин концертин программд композитор Петр Чонкушовин үүдәсн көгҗмин айсмудын цикл бәәнә. Терүнд «Теегин зургуд», «Хотнд асхар», оркестрин һардач Владимир Карпенкон үүдәсн «Җаңһрчин байр» гидг увертюр орна.

Байрин концерт республикд нерь темдгтә, билгтә композитор Доржин Санж-Һәрән бичсн дуудын композицәр эклхмн. Тер композиц «Җаңһрин ачнр-җичнрин дуд» гиҗ нерәдгдҗәчә.

ЗУРГУДТ: деер зүн бийәснь — хуур татдг баг; контрабас цокҗахинь Виктор Тютьбеев; доранъ — оркестрин домбрчнр Геннадий Салов боли Баатр Чоянов.

Сталиниг КПСС-ас һарһх кергтәй?

Сталиниг партяс һарһх кергтә гиҗ партин XXVIII съездин нег делегат күүкд күүнә келсн үг, залын бәәдләр авад хәләхлә, буру болсн уга, нам цуһар зөвшәрв. Тер бийнь эн төрин тускар цаарандиь күн келхәр седсн уга, съезд деер хаһлгдад уга каиь чигн тәр дала болад тингҗ бәәхмб? Дәкәд болхла, Сталина тускар ондарулһна җилмүдин туршарт бичгдсн юмн дала, тегәд чигн олн-әмтн тер тәрәр соньмсдган уурчана.

Болв, Сталина туск тәр ода чигн сәәнәр хаһлгдад уга болвза? Кесг олн әмтиг цааҗллһнд гемтә, дәкәд чигн эврәнь әмтнд кесг му һарһад йовсн, мана орн-нутгиг тулгчднь күргәд зогсасн һардлһна команди-административн систем тогтасн КПСС-ин нег вождиг партяс һарһсн чик болвза? Тингснәс парть цеврдлг болвза?

Цуг эн хамгт хәрү өгтхә гиҗ АПН-ә корреспондент одахн комсомолын лидер бәәсн, өдгә цагт СССР-ин улсин депутат, общественн-политическ организацсла көдлдг әкгд толһачин дарук болҗ көдлҗәх В. Мироненкиг сурв. ЦК-н аппаратд терүнлә эдл даавртa көдләчнр, санхла, маңһдурк ухантоолврин кемҗәг йилһҗәнә...

В. Мироненкон келсәр болхла, тиим акт келһнд дала кёрг чигн уга. «Үксн улсиг көндәһәд юуһан кехв? Сталинизмиг партин кедг көдлмшәс уга кехән санх кергтә».

Хәрнь Сталиниг боли түүнлә партьд көдлҗәсн улсиг партяс уга кеһәд, кесн кергәрнь тедниг зарһд өгләһн политическ учр-утхта болхнь маһд уга. Тер бийнь, сталинизмин дәкәд чигн һарһад бәәсн хаҗһр йовдлмудыг олх тәр тәвҗәхшвидн. Түүнә халхар кечксн юмн дала. Цааҗла харһсн улсин сән неринь хәрү тохрадг көдлмшән бас кемҗәлхәр бәәхн угавидн.

«Давсн цагиң тускар келхлә, терүнәс, Жан Жоресин селвгәр, үмсинь биш, һалынь авх кергтә», — гиҗ В. Мироненко үгән төгсәв.

Е. СМИРНОВ, (АПН).

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

Канцлер Колин герчллһн

БОНН. (ТАСС). СССР-ин Президент М. С. Горбачев шин ухан-тоолврин политик әс эклсн болхла, Европд ода болҗах гүн хүврлт болшго билә, гиҗ ФРГ-н канцлер Гельмут Коль «Франкфуртер альгемайне» газетин корреспондентлә күүндхләрн келв. Тегәд СССР-т болҗах ондарулллһнд дөң болх кергтә, ондаруллһн Деед үзгин са хаалһнла, тер тоод ФРГ-н са хаалһнла бас харһҗана. Эн положень Советск Союзин боли Германя батлҗ авх ик кемҗәтә бооцакд һоллч тәрнь болхмн. Цуг халхар, тер тоод экономикин, наукин боли техникин халхд мадн СССР-лә некцтәһән гүүлүлхәр бәәнәвидн гиҗ Г. Коль темдглв. [illegible]

рацин министерствин барт һарһси то-дигәр, үсн деврлһнәс, чаңһ хү салькнас, һазр чичрлһнәс көлтә Китдт ут туршарт 12 жува юаиь мөңгнә һару һарч. Әмтн бәәдг 350 миңһ һар гер хамхрҗ, 18 миңһн күн шавтҗ.

Селәнә эдл-аху икәр һаруд үнв: 9 сай гектар һазрт тәрсн тәрән тенгрин воолд үрҗ одв. Һанцхн эн сар дотр Хунань, Гуандун, Сычуань, Цзянсу, Фуцзянь, Хубэй провинцин зөвәр ик һазрнг, орн-нутгин нань чигн регионмудыг үсн авчкв.

Советск предприятьмүдин тоомср баһрҗана

(ТАСС-ин корр. В. Макарчев).

чинринь өөдлүллһн. Румыня ода бәәх һардврт конструктивн оппозиц һарһлһн гиҗ демократическ инициәнә кесн түрүн герчллһнднь келгдҗәнә.

Адһхмн биш гиҗәнә

БОНН. (ТАСС). ГДР-ин премьер-министр Лотар де Мэзьер ах кемҗәнд болсн советск деедгерманск күүндврин әшиг сәәнәр үнлв. Кесн үүлән — «тоолврта чик политик» күцәлһнә әш, гиҗ кельнск «Экспресс» газетд өгсн интервьюдан эн келв. Энүнә тоолврар, СССР-ин боли ФРГ-н һардачнрин харһлтын хамгин сән әшнь негдсн Германь күцдән суверенн государств болх гисн герчлдн.

Терүнләһән хамдан, ФРГ-н канцлер СССР [illegible]

руган йилһән сәәнәр төгсәләв. Тегәд намаг Горно-Алтайск техникумур йовулла. Терүнд орад дасҗахлам мана өрк-бүл тәрски һазрурн нүүлә. Тегәд би Волгоградск областин Дубовск селәнә эдл-ахун техникумд орҗ терүгән 1959 җилд төгсәчкәд, эклҗ көдлләв, — гиҗ эн әндр тоолна.

— Малд көдләд йовн гиҗ насан давулҗ йовнав. Совхозд малын эмч, районн ветеринарн станцд эмч-эпизоотолог болҗ көдлн йовҗ Ставропольск селәнә эдл-ахун институтын ветеринарн әңг төгсәләв. Сүл арвн хойр җилин дотр эн ветеринарн станцин ах эмч болҗ көдлҗәнәв.

Энүнә келсәр малын эмчин көдлмш йир җаңһрта, нәрн көдлмш. Эдл-ахусар малын гем тархашгон төләд ветеринарн керг-үүлдврмүдиг цаг-цагланнь күцәх кергтә. Районна ах эмч эдл-ахусин эмчнрин өмн чаңһ неквр тәвнә. Үлгүрнь, үвлд мал зогсх кошармудыг, хаша-хаацсиг цагланнь цеврлҗ санитарн эд-бод кех тер тәвҗ күцәнә. Хөөдт көг тәвх, хөөләс хурһд авх ормсиг бас цеврәр бәрҗ, цагланнь эд-бод кех кергтә гих неквр эн тәвнә.

Нарма Секеевичин өмн бәәх төрмүдиг сәәнәр нарн цегләлтин өмн бәәх төрмүдиг сәәнәр медәнә. Энүнә келсәр малыг хальдврта гемәс эс гетлхлә миңһәд әмтнә эрүл-мендд әмшг уга бәәдл тогтаҗ болшго. Тер бийнь малын эмчнрт, дундын звенон специалистнрт ода күртл оньг күцц өггдҗәхш, гиҗ эн эврәннь зовлңгарн хуваляна.

Нарма Секеевич болн Зоя Ивановна хойр тавн үр өскәд җирһлиннь хаалһд орулв. Буйн гидг ууһн күүкнь һурвн үртә. Энүг дахлдад һарсн Улан, Баатр болн Борис гидг көвүднь бас цуһар өрк-бүлмүдтә. Һурвдгч күүкнь Наташа гидг рвули нежәһәд үртә. Отхн Наташа гидг күүкнь эн җилд Советское селәнд школ төгсәчкәд университетд орхар шүүврән өгчәнә. Тавн үр өскси әәҗ-аав хойр ода зурһан ачнр-зеенр өскҗәнә.

Мана тавн үрнәс негнь чигн мини эрдм дасҗ авсн уга. Ода ачир-зееврәс негнь минии эрдм дасҗ, авиинь керг цаарандьнь күцәх гиҗ би икәр нәәлҗәнәв, — гиҗ Нарма Секеевич нег ачан саатулҗаһад келнә.

ЛЕТУҺА Борис.

Байн әмтн балһснд бәәну?

Мөңгнә систем хүврүлгдхм гиһәд, кесгәс наaран әмтн шуугад бәәһәтә. Тиим зәңг сонсчкад әмтн мөңгән хоршулһна банкд одад орулҗаву, аль терүгән авад олн үнтә эд-тавр худлдҗ авчану? Терүг медҗ авхар би Элст балһсна 101-ч тойгта хоршулһна банкин заведующ Нина Григорьевна Левината харһад күүндүв:

— Нина Григорьевна, ямаран йовдл эс һарв чигн таднд көдлмш иклсн болх. Банкур орулсн мөңгн икдв, баһрв?

— Хоршулһна банкур орулсн мөңгнә тәвц улм икдв. Эврән хәләтн: давсн 1989 җилин така сарин нег шинд 79 сай 487 миңһн арсла мөңгнә тәвц бәәсн болхла, эн җилин ирлцңгу әдрлә дүңцүлхлә — 97 сай 228 миңһн арслн тәвгдсн бәәнә Давсн 1989 җилин эн әдрлә 63.182 күн мөңгән тәвск бәәҗ — эн җил болхла — 71 миңһн. Эн тонь бас өсв.

Нина Григорьевна, мана балһсна хамгин ик мөңгтә күүнә тоод кеду арслң тусҗана?

— Хамгин ик мөңгтә күүнд дундлад ик гиснь 20 миңһн арслн иржәнә. Зун миңһн арслн хоршасн нег чигн күн ода деерән уга.

— Та 20 җилд эн системд көдлҗәнәт. Танаһар болхла, әмтн җалван тана кассас авдг болсар эн тәвц өсву?

— Би тиигҗ санҗахшв. Җалван наaран орулсн әмтн даруньь ардаснь ирәд авчкна. Тедн мана тооцаня дала улу мөңг өгхш. Ода дееран тедн икнкәрнь үнтә цаас авцхана: сертификатс өгйәс, тооцана чекс, аккредитивс.

Байн зөөртә әмтн хоршулһна банкд мөңгән хадһлхш.

— Нина Григорьевна, таниг күүндврт олцсндьнь икәр ханҗанав.

Күүндвр кеснь В. ДЖЕКИЕВА.

●Хол һазрин әмтнә бәәдл-җирһл

БАШКИРСК АССР. Цутхлнгас ик холд бәәх Аскинск районг иргч уга һазр гиҗ одахн күртл келдг билә. Һучн җилин эргцд энд бәәсн әмтнә тонь 15 миңһнд баһрв. Хойрдгч крестьянин болһн герән хайад йовв. Яһад нүүснь медгдҗәнә — энд хаалһ уга, хурта-чиигтә цагт машин чигн, күн чигн йовҗ болшго бальчг болҗ одна, медицинск теткәр йир му, бәәцин таал му, школмуд болн бичкдүдин школын учрежденьс уга.

Хойр-һурвн җил хооран районд шин һардвр ирснәс авн хүврлт эклв. Социальн төрмүдт мел ирсннь дару экләд оньган өгәд бәәв, эдл-ахун үүлдвриг талданар бүрдәв. Һазрин зәрм хүвинь крестьянмудт нәәмәдлҗ өгв, мал өсклһнд бас шин экономическ эв-арһ олзлҗана. Хаалһ эклҗ тосхҗана. Районна цутхлн Аскино гидг селәнәс авн Уфа күртл хату девскртә хаалһ кев. Әмтн бәәдг гермүд, школ, больниц тосхв. Районд бәәдл ясрҗахинь медәд, эндәс нүүсн улсин зәрмнь хәрү ирҗәнә.

ЗУРГТ: клубин заведующ Светлана Бухина, фельдшер Наташа Курданова болн библиотекарь Альбина Фарахова хәрү Барахаевкд нүүҗ ирв.

ТАСС-ин зург.

ҺАЗАДЫН ОРДУДАР

Канцлер Колин герчллһн

БОНН. (ТАСС). СССР-ин Президент М. С. Горбачев шин ухан-тоолврин политик эс эклсн болхла, Европд ода болҗах гүн хүврлт болшго билә, гиҗ ФРГ-н канцлер Гельмут Коль «Франкфуртер альгемайне» газетин корреспондентлә күүндхләрн келв. Тегәд СССР-т болҗах оңдарулһнд дөң болх кергтә, оңдарулһн Деед үзгин сә хәәлһнлә, тер тоод ФРГ-н сә хәәлһнлә бас харһҗана. Эн положень Советск Союзин болн Германя батлҗ авх ик кемҗәтә бооцанд һоллгч төрнь болхмн. Цуг халхар, тер тоод экономикин, наукин болн техникин халхд мадн СССР-лә нөкцлтән гүүдүлхәр бәәнәвидн гиж Г. Коль темдглв. Дару-даруньь политическ консультацс кех болҗ темдглгдҗәнә, дәкәд болхла хойр орн-нутгин баһчуд нег-негән медх зөвтә.

Өмн үзгин Корей ҪССР-ла нөкцлтхдән белн

ТОКИО. (ТАСС). Өмн үзгин Корейин правительств Советск Союзла гүүлгәнә-экономическ нөкцлт делгрүлһнд нөкд болх зура экләд кеҗәнә. Энүнә тускар Сеулас Ренхап агентств зәңглв, тиигхләрн «деер ик үүлд бәәх» улсас терүгән соңссар келҗәнә.

Эн документ хулд-гүүлгәнә халхд хойр халхин залһлдаг өргҗүлһнд, хамцу предприятьмүд бүрдәлһнд болн Өмн үзгин Корейин компаньс СССР-ин һазрт орчлңгин зөөр һарһҗ авлһнд орлцлһнд нөкд болх зөвтә, гиж агентств зәңглв, Энүнәс нань, Советск Союзд мөңгнә өгйә өгхин туск болн инвестицс харслһар болн хойр дам алв авлһиг уурулһар хойр халх үгдән багтад, зөвшәл кехин туск төрмүд тер документд халагдхмн.

Орчлңгин аюл Китдт ик һару учрав

ПЕКИН. (ТАСС-ин корр. В. Томилин). Эн җил эклснәс авн болсн теңгрин кесг аюлд хойр миңһ һар күн үкв. КНР-ин гражданск администрацин министерствин барт һарһсн то-дигәр, усн деврлһнәс, чаңһ хү салькнас, һазр чичрлһнәс болта Китдг ут туршгтан 12 җува юань мөңгнә һару һарв. Әмтн бәәдг 350 миңһ һар гер хамхрҗ, 18 миңһн күн шавтҗ.

Селәнә эдл-аху икәр һаруд унв: 9 сай гектар һазрт тәрсн тәрән теңгрин аюлд үрҗ одв. Һанцхн эн сар дотр Хунань, Гуандун, Сычуань, Цзянсу, Фузянь, Хубэй провинцин зөвәр ик һазриг, орн-нутгин нань чигн регионмудыг усн авчкв.

Советск предприятьмүдин тоомср баһрҗана

ЖЕНЕВА. (ТАСС-ин корр. В. Макарчев). Деед үзгт советск предприятьмүд тоомсран геежәнә, гиж ООН-а Европейск экономическ комиссин шинжлһнә әңгин директорин дарук Клаус Витч ТАСС-ин корреспондентлә күүндхләрн келв. Эннь мөрн сард, советск кесг ик-ик заводмуд болн организацс һазадын ордудас авсн өгйәннь процентиннь болзгтнь бәәрүллго бәәснәс авн эклв. Финансов дисциплин эс күцәдг зәрм предприятьмүд СССР-ин цуг предприятьмүдт му кеҗәнә, тер яһад гихлә, нарт делкән ик банксин һардачнр советск рынкд көдлхд әәмшгтә, тедн иткл уга улс гиж санҗала. Эннь СССР-ин экономикд муућан хальдахмн болҗана: финансов дисциплин эвдгдәд бәәхлә, мөңгнә өгйәһәс авдг процентнь өсәд йовхмн болҗана, тиигчкәд һанцхн советск предприятьмүдәс биш, СССР-лә нөкцҗ үүлдҗәх фирмсәс бас ик процент авхмн.

Румыньд демократическ нииңән тогтв

БУХАРЕСТ. (ТАСС). Социал-демократическ жисәнә олн зүсн янзта нәәмн политическ парть негдәд, Румыньд демократическ нииңә (ДС) тогтав. Эн җилин хулһн сард съездьнь болтл нииңәг хамдан негдсн политическ бүрдәцсин урдк ахлачнрас тогтасн совет һарджана.

Ним негдлт тогталһна күцлнь — орн-нутгин бәәдл-җирһлд социал-демократическ блокин чинрань өөдлүлһн, Румыня ода бәәх һардврт конструктивн оппозиц һарһлһн гиж демократическ нииңәнә кесн түрүн герчллһнднь йовҗана.

Адһхмн биш гиҗәнә

БОНН. (ТАСС). ГДР-ин премьер-министр Лотар де Мэзьер ах кемҗәнд болсн советск деедгерманск күүндврин ашиг сәәнәр үнлв. Кесн үгцән — «тоолврта чик политик» күцәлһнә аш, гиҗ кельнск «Экспресс» газетд өгсн интервьюдан эн келв. Энүнә тоолврар, СССР-ин болн ФРГ-н һардачнрин харһлтын хамгин сән ашнь негдсн Германь күццдән суверени государств болх гисн герчллһн.

Терүнләһән хамдан, ФРГ-н канцлер СССР-гинчллһнд одсна ашт германск негдлһнә г төрмүд хаһлгдчкв гиж Л. де Мезьер тоолҗахш. Эн халхд ода чигн кех-күцәх кергнь дала. Энүнлә залһлдулҗ премьер-министр Германя негдлһиг бас чигн түргдүлхмн, цуггерманск сунһвр болтл ГДР-иг ФРГ-н ханьд «орулхмн» гиж зүткҗәх ФРГ-н зәрм чидлмүдин хәләцинь бурушав.

Бензин үнтәрв

ПРАГА. (ТАСС). Чехословакд бензинә болн дизельн түләнә үн өсв. «Бензинәс көлтә үүмән» паарандан бичә өсхә гиһәд болн республикин бензн кедг станцст тогтсн нәрн бәәдлиг ясрулхар орн-нутгин федеральн правительств тиим шиидвр йир түргәр авв. Зәрм областьмудт АЗС-ин 80 процентнь бензин уга зогсжана.

Нефтин кризист чехословацк промышленность гемтә, эн дегд икәр электрокүч, тосн-түлә олзлна, гиж «Млада фронта» газет бичҗәнә.

Кризисин һол учрнь болхла талдан — Советск Союзас ода нефть йир баһар орн-нутгт иржәнә. Эн җилин түрүн зурһан сарин эргцд Чехословак контрактд батлҗ авснас нег сай тоннд баһар түләнә сырье авв. Ноха сарин чилгчәр түләнә дефицит улм өсәд, дүңнхд 80 миңһн тоннд күрх. Тосн-түләнә розничн үн икдүлсн деерән, правительств нань чигн керг-үүл күцәжәнә. Үлгүрнь, сул конвертировать кедг валютар талдан орн-нутгудас нефть худлдҗ авх саната. Энүнә төлә госбюджетәс 1 җува крон һарһҗ өггдв.

●Германь негдлһнә өмн өргнд

ГДР-ин правительствин 100 өдр: өгсн үгдән күрсн уга

БЕРЛИН (ТАСС). Христианск демократ Л. де Мэзьерин толһалҗах ГДР-ин коалиционн правительствин үүлдврин түрүн 100 өдрнь төгсв.

ГДР ни-негн Германьд угатя төрлиңь болҗ иршго, ГДР эврәннь социальн диилврән хадһлх гиж йос һартан авхларн коалиц келсмн. Бонид государственн бооцанд һар тәвҗ батлһн деер үг келхләрн Л. де Мэзьер бас нег дәкҗ эврәннь улсан иткүллә: «Алнгтрлго — уралан: ГДР-ин нег чигн гражданин ода бәәснәс дор бәәшго!» Болв валютн, экономическ болн социальн нииңәнә туск бооцан зөвтән орад, экләд күцәгдснә хөөн түрүн долан хонгудт кесгнь зөвәр үүмәд, алнгтрад бәәв.

ФРГ-н марк цуһараһиннь дала-нала кеһәд оркдг илвтә юмнла эдл болҗ әмтнд медгдҗәсмн... Иосндан болхла баһ орута өрк-бүлмүдиг зөвәр түрү бәәдлд тусхав. Хот-хол болн эрк биш кергтә болдг эд-таврин үн дегц нег һазр 4—6 холван үнтәрҗ одв. Терүн дееран көдлмш уга бәәлһн өсҗәнә. Давсн долан хонгт көдлмш уга бәәх әмтнә то 220 миңһнәс давҗ одв, экспертмүдин тоолврар, бас чигн өсәд, 1—1,5 сайд күрәд чигн бәәхмн. Эн күчтә гидг нәрн бәәдлиг невчк ясрулхар седәд кесг предприятьмүд көдлмшин селгәһән хасҗана — ода ним хассн селгәнд 1,5 сай шаху күн көдлҗәнә.

Крестьянмуд махан, үсән, өндгән, әәзгаһән, зер-земшән, темсән альдаран кехән медҗәхш. Үдл уга урһц хуралһн эклх, эн җил урһц йир сәәнр һарч, тиигхлә селәнә эдл-аху улм түрх. Эн дала урһцан альдаран кехмб?

Эврәннь социальн зөвән харсҗах күч-көлсчнрин ноолдан улм чаңһрад йовна. Шахтермуд болн көдлмшчнр-металлистнр, бәәцин халхин болн хулд-гүүлгәнә көдләчнр, багшнр болн студентнр, культурин үүлдәчнр болн спортсменмүд буцлт болн демонстрацс кеҗәнә. Эднә зөвтә некврнь күцәх болҗ хоосн үгән өгхәс биш, нань юм правительств кеж чадҗахш.

Болв давҗ одсн юмн болҗ үлдн гиҗәх социалистическ немш государствин гражданмудыг һанцхн экономическ төрмүд үүмүлҗәхш. Әмтнә 80 һар проценть негдсн Германь НАТО-д орх зөв уга гиҗәнә, әәмшг уга бәәлһнә цуг европейск систем тогтахмн гиҗәнә.

ЗУРГТ: Югославск хотл балһсна зоопаркин Санжа гидг нертә сар мөчн цөн сарин туршарт белградск нег өрк-бүлд бәәснә хөөн шин эздүдәс салхар бәәхш.

ТАСС-ин зург.

В. Мироненко үгән төгсәв.

Е. СМИРНОВ, (АПН).

З. Оркестрин җиңнсн айс

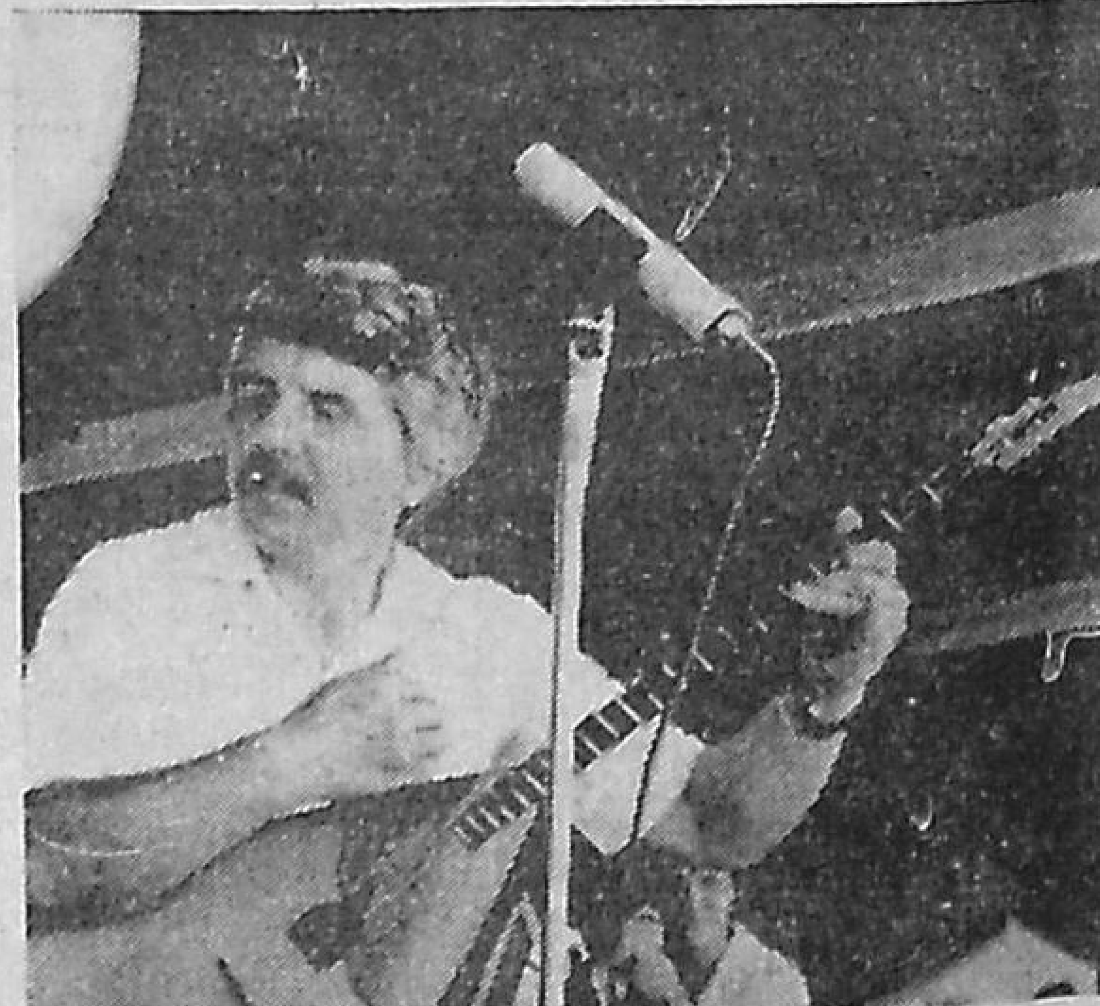
Концертд Башкирск АССР-ин ачта артистк З. Байчхаева орлцхмн, — гиж оркестрин директор, Хальмг АССР-ин ачта артист Геннадий Гаврилович Шулунов келнэ.

Эн ни-негн соньн коллектив эн өдрмүдт Черноземельск, Каспийск, Яшкульск, Приозерн, Малодербетовск районмудын эдл-ахусин күч-көлсчнрт билг-эрдмэн үзүлж, байр үүлэжэв. Тегэд чигн эдниг республикин булцг болһнд кезэ ирхинь эмтн оньдин күлэнэ.

А. БАЕРХАЕВ.

ЗУРГУДТ: деер зүн бийэснь — Хальмг государственн ду-бииһин «Бамб цецг» ансамблин артистк Галина Корнусова дуулжана; виолончелистк Наташа Шаршова; доравнь — оркестрин баг; домбр цокжахнь — Владимир Карпенко.

Авторин цоксн зургуд.

ШАР ШАҖН БОЛН ДҮРСЛГЧ ЭРДМ

Эннүг номт Л. Н. Гумилев шинҗлснэ тускар

Советин орн-нутг ондаруллһна хаалһд орсна хөөн [illegible] медэсмүд, бурута болж [illegible] Тедн дунд шажна серлт заах кергтэ. Эн статьядан хәрин эмтн «Буддан шажн» гиж нерәдг юмна тускар нег номтын бичгиг товчлж амгнд утхинь күргхәр седләв.

Хальмгуд Бурхн багшин теегәнә номд XIX зун жилд орсмн. [illegible]

кьян гих кергтэ, тер бийнь күүнэ бээдл-дүрстэ болн чаһн йосар диглгдж зургдсн эн, бурхдын шинжллт кенүкүд болв чигн, лорд үзгин эстетик, [illegible] йовуд өгчэхнь лавта. Эклж үүдэд 2600 жил болж йовх шар шажн зөвэр сольгдж одв, түрүлэд философск утхтаһар үүдэд, хөөнь магнйд хүврэд, ода шүтлһнэ шажн болснь эн. Эвраннь ут хаалһдан ни-негн утхтаһар үүлсн эн шажн аштнь олн сольнһу хэлэцтэ болж одв. Орчлңгд нег бурхн бээдмн гиж сүзгдг салу һарч [illegible]

«реалистическ экспрессионизмас», Япон, Китдин, орсин чигн зурлһна эв-арһ олдлж йовла. Цуг келгдсн тоот төвд-моңһлын культурин хуучрсн кергэ юмн гилго, энүнэ өслтин, көгжлтин герч болжана.

Болв Төвдт буддизм удан шингрж чадлго, дорв саамж дэврэд. XI зун жилд эрэ гиж улшж батрла. Ода күртл тенд шар шажла хамдан хар шажн (бон) бээнэ. Эдн хооридан юуһар йилһрдв?

Эн хойр шажн эдлэр буй кеж килицэс гетлж, үнн-чик бээдл дурдва. Эднэ сүлд [illegible]

хлэ терүнэ цогинь эмштэ Ямад хүврэд, бухин толһа күзүндэн зүүж авад, хойр хулхачиг алж цусинь үүһэд, конглэс һарч ирэд делкэн [illegible] Маньчжушри бодьсадиг сурад, тернь Ямаг дарж-диилэд һазр дор орулсндан, «Ямн-Даһ» — «үкл дарсн» цол авв. Тиигэд Төвдин хойрдгч хааң — Тисрондецаниг Маньчжушри (Ямн-Даһ) бурхнд хүврэһэд, Мажан болхла — Яма болжоч. Тегэд эн домгиг эсл улст амрар цээлһхин төлэ бурхд зурдг болж, тернь [illegible]

ТҮ МОСКВА ЭЛСТ

Така сарин 30,

САРН ӨДР

Негдгч программ: 6.30— 120 минут. 8.35 — Аһрусна делкэ. 9.35 — Концерт. 10.15— Мультфильм. 10.20 — «Большой забег». Худ. фильм. 12.00 — Искусствин мастермүдин концерт. 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — Научн зэнгс. 16.30 — Шүүлгдэн. 16.35 — Бичкдүдин нег час. 17.35 — «Бидн болн экономик». 18.30— Цаг. 19.00 — Сэн дурни наадн. Велоспорт. Спортивн гимнастик. 21.00 — Цаг. 21.40 — Актуальн интервью. 21.50— «Зүүдн». Ахр худ. фильм. 22.10 — «Танец героя». Спектакль 00.30 — ТСН. 00.45 —Сэн дурни наадн. Баскетбол. Залу улс.

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Фильм-концерт. 8.50 — Ахр худ. фильмс. 10.00 — Док. фильмин премьер 10.20 — «Солнечный клоун». СССР-ин улсин артист С. Поповин орлцлһта циркин шинжллт. 10.55 — «По щучьему велению». Фильм-спектакль. 12.00 — Сэн дурни наадн. Хоккей. Канадын хамцу команд — Швецин хамцу команд. 17.30 — Сэн дурни наадн. Усчлһна поло. 19.35 — Тавн серийтэ худ. фильм. «Место встречи изменить нельзя». 1-ч серий. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртэн ортн! 21.00 — Телевизионн көгжмин абонемент. 21.45 — Док. фильмин премьер. 22.35 — Сэн дурни наадн. Күнд атлетик.

Бээрн программ: 17.00 — «Тадна төлэ харһлт». Концерт. 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келэр). 18.40 «Җаңһрин» 550-ч жилин өөнд — «Җаңһрчнр болн терүнэ дуучнр». «Эрдниевский» совхозас Г. С. Уланова орлцлһта сонсхвр. Хальмг келэр. 19.15 — «Республикин өдр». (Орс келэр). 19.25— Зар.

Така сарин 31,

МИГМР ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Танец героя». Спектакль. 10.50 — Бичкдүдин нег час. 11.50— Эн билэ... билэ... 12.20 — «Коллаж». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — Бичкдүдт— фильм. «Не покидай...» 1-ч серий. 16.55 — «Көгжм, менд». 17.40 — «Үүлджэх эмтн». КПСС-ин XXVIII съездин делегатнр келжэнэ. 18.30 — Цаг. 19.00 — Сэн дурни наадн. Синхронн усчлһн. Бокс. 21.00 — Цаг. 21.40 — Актуальн интервью. 21.50 — Литературн-художественн программ «Үг». 23.30 — «Эстрадн вернисаж». 00.25 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.40 — Бичкдүдт — фильм. «Война ежей». 1-ч серий. 9.50 — Концерт. 10.25—. Ритмическ гимнастик. 10.55 — Давтгдж үзүлгджэх телефильм. «Дни хирурга Мишкина». 1-ч серий. 17.45 — Сэн дурни наадн. Волейбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — Бразилин хамцу команд. 19.30 — «Место встречи изменить нельзя». Тавн серийтэ худ. фильм. 2-ч серий. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртэн ортн! 21.00 — Кинофестиваль. Док. фильмин премьер. 21.30 — Сэн дурни наадн. Хоккей. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. Бокс.

Бээрн программ: 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келэр). 18.40 — Телефильм. 19.05 — Актуальн репортаж. (Хальмг келэр) 19.15— «Республикин өдр». (Орс келэр). 19.25 — Зар.

Ноха сарин 1,

УЛМЖ ӨДР

Негдгч программ: 6.30— 120 минут. 8.35 — Зуульчллһна клуб. 9.35 — «Көгжм, менд». 10.25 — Литературн-художественн программ «Үг». 12.05 —«Водоворот». А. Барыкин дуулжана. 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 —Бичкдүдт— фильм. «Не покидай». 2-ч серий. 16.55 — Көгжмин зөөр. 17.25 — Бичкдүдин нег час. 18.30 — Цаг. 19.00— Сэн дурни наадн. Волейбол. Залу улс СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. 21.00— Цаг. 21.40 — «Графиня Козель». Худ. фильм. 23.10 — Хроникальн-док. фильмин премьер. «Удивительная Коста-Рика». 00.25 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильмин премьер. 8.40 — Бичкдүдт — фильм. «Война ежей». 2-ч серий. 9.50 — Н. Рубцовин шүлгдэн. 10.30 — «Доктор Сарчук, танд эрүл-дорул дурджанавидн». 11.15 — Давтгдж үзүлгджэх телефильм. «Дни хирурга Мишкина». 2-ч серий. 17.30 — Сэн дурни наадн. Бейсбол. 19.35 — «Место встречи изменить нельзя». 3-ч серий. Худ. фильм. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртэн ортн! 21.00 — «Вертикаль». Док. фильмин премьер. 21.30 — Сэн дурни наадн. Хоккей. Канадын хамцу команд — Чехословакин хамцу-команд. Бокс.

Бээрн программ: 16.55 — «Ачнр». Сурһульчнрин төлэ хальмг программ. 18.30 — Телефильм. 18.50 — «Республикин өдр». (Хальмг келэр). 19.00 — «Урһц-90». Сонсхвр. 19.20 — «Республикин өдр». (Орс келэр). 19.30 — Зар.

Ноха сарин 2,

ПҮРВЭ ӨДР

Негдгч программ: 6.30— 120 минут. 8.35 — «Удивительная Коста-Рика». 9.50 — «Графиня Козель». Худ. фильм. 1-ч серий. 11.20 — Бичкдүдин нег час. 12.20— «Коллаж». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — Мультфильм. 17.05 — Концерт. 17.40 — «...Арвн зурһа күрэд уга болн терүнэс ах эмтнд». 18.30 — Цаг. 19.00 — Сэн дурни наадн. Усид һэрэдлһн. 21.00 — Цаг. 21.40 —«Графиня Козель». Худ. фильм. 2-ч серий. 23.10 — «Синий конверт». Салдсин дууна фестиваль. 00.40 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Концерт. 8.45 — Бичкдүдт — фильм. «Война ежей». 3-ч серий. 9.50 —Фильмин премьер. 10.35 — Ритмическ гимнастик. 11.05 — Давтгдж үзүлгджэх телефильм. «Дни хирурга Мишкина». 3-ч сарий. 17.50 — Сэн дурни наадн. Баскетбол. Күүкд улс. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. 19.30 — «Место встречи изменить нельзя». 4-ч серий. Худ. фильм. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртэн ортн! 21.00 — Сэн дурни наадн. Бокс. Волейбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — Францин хамцу команд. 22.45 — «Гобой» ансамбль наачана.

Бээрн программ: 16.55 — Фильм-концерт. 17.10 — «Иньглтин булг». Убурхангайск аймакур Хальмгин кинон көдлэчнр одсна тускар. 17.30 — «Ондаруллһна тал селэнэ Советмүдт». (Хальмг келэр). 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келэр). 18.40 — Концерт. 19.25 — Зар.

Ноха сарин 3,

БАСН ӨДР

Негдгч программ: 6.30— 120 минут. 8.30 — Док. фильм. 9.25 — «Цагин дорвн жил». Ноха сар. 10.25— «Графиня Козель». Худ. фильм. 2-ч серий. 11.40 — «...Арвн зурһа күрэд уга болн терүнэс ах эмтнд». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — «Кемр та теду ку-[illegible] фильмин премьер. 16.30 — Телешоу «50 на 50». 18.00 — Политическ күүндврмүд. 18.30 — Цаг. 19.00 —Сэн дурни наадн. Усид һэрэдлһн. Бокс. 21.00 — Цаг. 21.40 —Актуальн интервью. 21.50 — «Эн билэ... билэ...». 22.10 — «Аншлаг. Аншлаг». 23.40 — ТСН. 23.55 — «Хэлэц».

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Бичкдүдт — фильм. «Война ежей». 4—5-ч серийс. Худ. фильм. 10.25 — Концерт. [illegible] 17.00 — Сэн дурни наадн. Баскетбол. Күүкд улс. СССР-ин хамцу команд — Өмн үзгин Корей. 17.40 — «НЛО: урдасинь эс медүлсн гиичллһн». 5-ч сонсхвр. 19.15 — «Место встречи изменить нельзя». 5-ч серий. Худ. фильм. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртэн ортн! 21.00— «Коллаж». 21.05 —РСФСР-ин балһсдын телестудьс. 21.30 — Сэн дурни наадн. [illegible] — М. Сингатуллин маһнд. улсин дуд дуулжана.

Бээрн программ: 16.50 — «Республикин өдр». (Хальмг келэр). 17.00 — «Селгэн». Хальмг келэр баһчудын программ. 17.25 — «Республикин өдр». (Орс келэр). 18.30 — «Республик — объективд». Зэнглгч-публицистическ программ.

ШАР ШАЖН БОЛН ДҮРСЛГЧ ЭРДМ

Энүг номт Л. Н. Гумилев шинжлснә тускар

Советин орн-нутг ондарулһна хавлһд орсна хөөн урднь сән, чик гиҗәсн медәсму, бурута болж шалһгдад, ирлцән уга. һәәлгдж йовсн тоотын чинрнь медгдж цеврлгдәд хәрү әм авчана. Теднә дунд шажна серлт заах кергтә. Эн статьядан хәрин әмтн «Буддан шажн» гиж нерәддг юмна тускар нег номтын бичгиг товчлж әмгнд утхинь күргхәр седләв.

Хальмгуд Бурхн багшин гегәнә номд XIX зун жилд орсмн, эн ахр болзгт хальмг күүнә жирһлин альк нег халхднь болвчн нилчән күргәд цогц әмн хойр мет батар залһгдад одв. Әмн уга цогц, эзн уга мал мет әс болхий. Өдгә цагт зугл «э-э, мадн буддистнрвидн», — гихәс даву, терүнә учр-утхинь медж келдг арһ уга. Үлгүрнь — Элстин зургудын галерейд бәәх бурхдын цолын өмн мадн «махлата малмудлм».

Эн туст санандм гегә орулсн Лев Николаевич Гумилевин «Старобурятская живопись» гидг дегтр болж һарв. Умшачнрин кесгнь эн нер медж соңсж йовсмн. Ик медрлтә номт, түүжин номин доктор, улсин төрлтин туск теорь һарһсн күн. Сталина цагт түрүләд эцгинь Николай Гумилевин төлә, хөөннь экинь — Анна Ахматован төлә түүрмәр Беломорканалд, Норильскд кедлә. Түүрмәсн һарн, дәәнд орад, Брест-Литовскас Берлин күртл дәәлдж күрәд, хәрү «коммунизмин әәдр тосхлтст» туссмн. Кесг дегтрмүдтән моңһлын, бурятын, өөрд-хальмгин тускар үлинь бичдг төләднь мадн эн номтд певр седклин ханлт өргх зөвтәвидн гиж саннав.

Эн бурятын хуучн зурлһни үүдәврмүд Л. Н. Гумилевин шинжллтәр, урдк түүж илдклһнә сән эв-арһ болжана, этнографическ, улс шинжллһнә бүмб болсн деерән, төвдин хуучн материальн культур маднд медүлж өгчәнә.

Иконографин (бурхд зурлһна) туст буддизм нарт-делкән цаадк шаждас һатлу бәәнә. Тооһарн болн олн зүсн бурхдын дүрмүдәрн буддизм ламализм жирт ютомжан уга олн бурхд бәәсн болж медгдв чигн оньһад шинжлхлә эн хамг тоот нег үзг-хаалһар залгдж, чаңһ зурлһни йостаһар кегдж бәәхнь медгднә гиж Лев Николаевич бичжәнә.

Бурх зурлһна үг-цутхлнгнь илэр медүлгдлго, этүдәр, талдан арһар зургдж, олн зүсн ширәрчн, кев-ингәрн чигн күргж медүлгднә. Буй, цецн уха медүлгч дүрмүг олн, ур-килн, бурхнд шүтлһнә күч медүлгч, килнцән даахах, әәлһжәх дүрмүд дала, дөрвн үзгин сәкүсд, шишлң медрлиң бүүхд чигн зургдна. Эднч зург чигн гиж болшго, утхта докъян гих кергтә, тер бийнь күүнә бәәдл-дүрстә болн чаңһ йосар диглгдж зургдсн эн бурхдын шинжллт кецүкүнд, болв чигн, дорд үзгин эстетик, этик, түүж медхд йовуд өгчәхнь лавта. Эклж үүдәд 2600 жил болж йовх шар шажн зөвәр сольгдж одв, түрүләд философск үгтаһар үүдәд, хөөнь махаһар хуврәд. Ода шүтлһнә шажн болснь эн. Эвраннь ут хаалһдан ни-неги утхтаһар үүдсн эн шажн аштнь олн сольнһу хәләцтә болж одв. Орчлнгд нег бурхн бәәдмн гиж сүзглдг салу һарсн сольнһу нег әңгчь, ламаизм. — Бурхн багшин гегәнә ном гиж нерәддг болж. Шар зүс юнгад өгснь цәәлһхлә, эрт цагт буддизмиг үүдәсн Гаутама, Шакья-Муунь эдн шар зүстә хувц өмсдг бәәснәс нааран «шар шажн» гидг нерн шингрсмн. Моңһлд X—XIII зун жилмүдт тархагдсн христианск (несторианск) номиг «цаһан шажн» гиж нерәднә, кезәнәк төвдин «бон» нерта зальврлһиг «хар шажн» гинә. XI зун жилд буддизмин нег салврүһинь, терүнд иткжәсн әмтн улан махла өмсдг төләднь «улан шажн» гиж нерәдж йовла. XV зун жилд Зүнкв багш хуучн авг-бәрц сергәж тохрахла «шар шажн» хәрү күч авсмн. Урднь келгдсәр моңһл, бурят, хальмгуд Зүнквин номд XIX зун жилд орсмн. «Хәрнь, буддизмин зургудт (иконмудт) бурхд, хорта шулмс гиж хәәж түс уга юмн, теднә орм, буддас, бодьсад, дармапалас эзлнә, эдн цуһар эгл әмтн», — гиж Гумилев бичжәнә. Будда гисн үг — «совершенный» «эрдм төгсгн» гиж цәәлһгднә. Будда гисн — хамг жилвән дарад, давтж төрлһни зовлңгас гетлсн, төвкнүн нирванд күрсн күн. Буй үүлдгч күүнә нөкднь бодьсад, килнцтә ноолдж бәәх бодьсадиг «дармапала» гиж нерәднә. Зургудт эдн олн һарта, олн толһатаһар, килнцтә кү ишкж бәәхәр дүрслгднә. Килнцд әмд күүнә жилвтә жирһл тоолгдна.

Эднә дару «Архд» бәәнә. Архд гисн — буй үүлдж төгскәд, күн кеж чадшго юм кедг, гүрмж чадг хурлын шевнр, болв эдн үкәд төрлһнәс гетлж чадхш, күн кевәрн үлднә.

Архдын дора, лам, багш, даяичнр бәәнә. Дәкәд дөрвн үзгин сәкүсд — локапалас бәәнә, тенгрин биич күүкд улс — дагнь бәәнә (мана келдг арагнь — дагнь болхгов тернь). Дунд зун жилмүдт Төвдт идәм бурх иткլһн үүдж. Идәм, идн бурхн гисн — онц күүнд бәәдг бурхн. Цуг эн тоотыг зургудт үзж болхмн.

Зургудтан зурачнр Төвдт болсн ик чинртә төрмүдиг дүрслж зурдг бәәж. Төвдин зурачнр эвра зургудтан «реалистическ экспрессионизмас», Япони, Китдин, орсин чигн зурлһна эв-арһ олзлж йовла. Цуг келгдсн тоот төвд-моңһлын культуриг хүүчрсн керго юмн гилго, энүнә өслтин, көгжлтин герч болжана.

Болв Төвдт буддизм удан шингрж чадлго, дөрв саамж дәврәд. XI зун жилд эрә гиж улшж батрла. Ода күртл тенд шар шажнла хамдан хар шажн (бон) бәәнә. Эдн хоорндан юуһар йилһрдв?

Эн хойр шажн эдләр буй кеж килнцәс гетлж, үкн-чик бәәдл дурдна. Эднә сүлд темдгүднь чигн әдл. Зүг нарна толина зөрүллтнь онгстан үзгүдүр эргүләтә. Болв буддизм күүг бурхнла залһхш, бурхн уга гиж келнә, энүнә шишлң кергнь — шалһж авсн «чик хаалһдан» орсн әмтиг аврлһн болжана.

Бон болхла Элам (Олмо) гидг ормд төрсмн, эн шажн йиртмжиг бурхнд тоолдг, үгдән бат, цогцан әрвллго делкәд дурлж, жирһл дурдгч бәрц заагч ном. Болв бөн шаманизм хойр хоорндан тас онгстан юмн гиж келх кергтә. Бон болн Римд бәәсн митраизм хойр негл юмн. Эднә цәәлһврәр Тенгр һазр хойр бийәсн һарһсн цаадк бурхдан залдг чигн.

Юуни учрар бон буддизм хойр тааслцлго бәәхмб? Эднә әллцдг юмнь — зальврсн әмтнд буй кех заавр өглһн, эрдм төгскх седкл зүүлһлһн, болв юуни төлә эрдм дасхинь эдн онңгстанар цәәлһнә. Буддистнр юм келго хара бәәлһиг, эврә номан тархалһиг буйнд тоолна. Хар шажнахн болхла үнә, зөвтән бәәлһнә төлә ноолдх кергтә гинә, талданар келхлә эннь дәәч йовдл болжана. Буддизминәр болхла насн әмдрл — зовлңд тоолгдна, энүнәс зәәлх кергтә. Боонд болхла бурхн — һазрт, малд әм залһгч эзн гиж тоолгдна, чикәр бәәсн күүнд кишг заяна. Тегәд чигн буддизм Төвдин әмтнә уха кесгтән авлж чадлго, ода күртл күцц эзләд уга.

Келхд Сронцангамбо гидг күн 629 жилд хан болад Төвдт буддизм тархав, тер өңгрхлә, ормднь баһ наста ачнь Тисрондецан суухла, төриг һартан Мажан, Такралукон хойр түшмлмүднь авад, буддизмин ормд боныг деегшән һарһв. Болв Мажаның бийинь буддистнр уулын көңглд мекәр орулад һардг үүдинь хааһад, «килнц һарһлго» алв. Эн үүлән әмтнд медүлшгон төләд тедн Яма бурхна туск домг үүдәж: ном әәлдәд суусн даячн-ламин көңгдүр хойр хулхач бух чирж авч ирәд, тенд суусн даячн-ламиг хулхан герч болх, гиһәд тернь әм аврхинь эрә-сура бәәтл, толһаһинь чавчад алж. Тиигхлә терүнә цогцнь әәмшгтә Ямад хуврәд, бухин толһа күзүндән зүүж авад, хойр хулхачиг алж цусинь уурад, көңгләс һарч ирәд делкән әмт чилән гихлә. Әмтн Маньчжушри бодьсадиг сурад, тернь Ямаг дарж-дииләд һазр дор орулсндан, «Ямн-Даһ» — «үкл дарсн» цол авв. Тиигәд Төвдин хойрдгч хааң — Тисрондецаниг Маньчжушри (Ямн-Даһ) бурхнд хуврәһәд, Мажан болхла — Яма болж оч. Тегәд эн домгиг эгл улст амрар цәәлһхин төлә бурхд зурдг болж, тернь одаһинәр болхла үзмр эгнтац болжана. Цуһар эдләр зурад нег керг күцәхин төлә шишлң зурлһна йосн, канон батлгдж авгдв. Даргдж бәәх Яман ормд Баатр Ямн-Даһин колд заниг, сарлгиг (якиг) зурна. Яма болхла (маһаһар болхла Эрлг номин хан) дордин орна хан болад, һундл уга кергән күцәһәд бәәнә. Болв эн домгт эгл әмтн далаһар меклгдлго бәәж, Мажаныг дөңгч әмтн чигн төр-йосан хәрүлж авх санаһан хайсн уга. Тегәд харңһу әмтиг бий талан үкһәж авхин төлә, теднә уханд амрар күргдг арһн — бурх зурлһнд олж авч. Тегәд бурхна зург пиктографическ бичәсн мет, [illegible]гандын төлә кегдж бәәх юмн. Бодьсадын чирәнь үзүлхин төлә олн һар-көлтәһәр зурдг бәәж, хорт дәрдгиль медүлхин төлә күзүндьнь күүнә һавл (толһан яс) келкж зүүлһнә.

Эгл күүнд цәәлһвр өгчәх цагтан зааврин дараһинь мартшгон төлә бурхна зург хәләһәд, алдг угаһар цугинь келдг бәәж; дунднь оньдин бурхн зургдна, нәәмн үзгт зургин захар зургдсн бурхдар дамжулад деер келгсн домгиг ахрар медүлж зурна, эннь одаһин инженермүдин чертеж зурлһн мет юмн гиж Лев Николаевич олмһаһар бичжәнә.

— Әмтн сурһуль уга цагт бурхдын зургуд керглгддг бәәж, ода болхла эдн чинрән геечкв. Зург зурсн күн буй кеснд тоолгддг бәәж, оль зург зурлһн — олн буй келһн, тегәд чигн бурхдын зургуд дегд әлвг бәәж.

Ашлж келхлә шар шажнд бон, несторианств, анхн моңһлын түгт зальврлһн болн азин демоническ шажн шингрж үлдсмн. Игәд бурхдын догшн цолар дамжж анхн Төвдин түүж медж болхмн гиж номт медүлжәнә.

Л. Н. Гумилев бичсн кесг дегтрмүд урднь баахн тиражар һарад, давтгдж әс һарчаснь харм, теднә зәрминь болв чигн мана дегтр һарһач бәрлж һарһад олн умшачнриг таньлдулхнь — ик чинртә керг күцәх била.

НӘНДӘШӘ Дорж.

Редакторин дарук **А. Б. ЭРДНИЕВ.**

ПУРВӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Удивительная Коста-Рика». 9.50 — «Графиня Козель». Худ. фильм. 1-ч серий. 11.20 — Бичкдүдин нег час. 12.20 — «Коллаж». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — Мультфильм.

... терүнәс ах әмтнд». 18.30 — Цаг. 19.00 — Сән дурни наадн. Үснд һәрәдлһн. 21.00 — Цаг. 21.40 — «Графиня Козель». Худ. фильм. 2-ч серий. 23.10 — «Синий конверт». Салдсин дууна фестиваль. 00.40 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Концерт. 8.45 — Бичкдүдт — фильм. «Война ежей». 3-ч серий. 9.50 — Фильмин ... 11.00 — Давтгдж үзүлгдәх телефильм. «Дни хирурга Мишкина». 3-ч серий. 17.50 — Сән дурни наадн. Баскетбол. Күүкд улс. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. 19.30 — «Место встречи изменить нельзя». 4-ч серий. Худ. фильм. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Сән дурни наадн. Бокс. Волейбол. Залу улс. СССР-ин ... хамцу команд. 22.45 — «Гобой» ансамбль наадна.

Бәәрн программ: 16.55 — Фильм-концерт. 17.10 — «Иньлтин бүлг». Убурлангайск аймакур Хальмгин ниидлачнр олсна тускар. 17.30 — «Ондарулһна талсельнә Советмуд». (Хальмг келәр). 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.40 — Концерт. 19.25 — Зар.

Ноха сарин 3, БАСҢ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.30 — Док. фильм. 9.25 — «Цагин дөрвн жил». Ноха сар. 10.25 — «Графиня Козель». Худ. фильм. 2-ч серий. 11.40 — «...Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — «Кемр та тедү күрсн болхла...». 16.15 — Док. фильмин премьер. 16.30 — Телешоу «50 на 50». 18.00 — Политическ күүндврмүд. 18.30 — Цаг. 19.00 — Сән дурни наадн. Үснд һәрәдлһн. Бокс. 21.00 — Цаг. 21.40 — Актуальн интервью. 21.50 — «Эн билә... билә...». 22.10 — «Аншлаг, Аншлаг». 23.40 — ТСН. 23.55 — «Хәләц».

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Бичкдүдт — фильм. «Война ежей». 4—5-ч серийс. Худ. фильм. 10.25 — Концерт. 17.00 — Сән дурни наадн. Баскетбол. Күүкд улс. СССР-ин хамцу команд — Өмн үзгин Корей. 17.40 — «НЛО: урдаснь эс медүлсн гиичллһн». 5-ч соңсхвр. 19.15 — «Место встречи изменить нельзя». 5-ч серий. Худ. фильм. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — «Коллаж». 21.05 — РСФСР-ин балһсдын телестудьс. 21.30 — Сән дурни наадн. Бокс. Фигурн дошлһн. 22.30 — [illegible] улсин дуд дуулжана.

Бәәрн программ: 16.50 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 17.00 — «Селгә». Хальмг келәр баһчудын программ. 17.25 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 18.30 — «Республик — объективд». Зәңглгч-публицистическ программ.

Ноха сарин 4, БЕМБӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Мама, папа болн би». 9.05 — Бичкдүдт — фильм. «Палатка». 10.00 — «Партнер». Коммерческ зәңгс. 10.30 — СССР—США. Күүкд улс болн политик. Телетагт. 11.30 — Сән дурни наадн. Фигурн дошлһн. 13.45 — «Бурда Моден» үрвр кежәнә...». 14.15 — «Карабановд ямаран цецгәс бәәнә». 15.00 — «Күүнә төлә институт». 16.00 — Буркино — Фасо келн улсин өдр — революцин өөнд нерәдсн соңсхвр. 16.30 — Фотоконкурс. 16.35 — «Әмтнә бәәх гермүд-2000: миф эс гиж үнн». 17.35 — «Ногайск намч». 18.00 — Нарт делкән панорам. 18.45 — Тадна сурврар. Худ. фильм. Приключение Шерлока Холмса и доктора Ватсона». 1-ч серий. 21.00 — Цаг. 21.40 — «Приключение Шерлока Холмса и доктора Ватсона». 3-ч серий. Худ. фильм. 22.45 — Китайск классическ шүлглән. 23.00 — ТСН. 23.15 — Сән дурни наадн. Бокс.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Мультфильм. 8.35 — 150-ч жилин өөнд нерәдсн зургин һәәхүл. 9.05 — РСФСР-ин балһсдын телестудьс. 12.00 — «Советск Әрәсә». Видеоканал. 14.00 — Сән дурни наадн. Дзюдо. Волейбол. Залу улс. 16.00 — Орс келн. 16.30 — «Мадила ке, мадила әдл ке, мадиас сәәнәр ке». 17.30 — «Пи» гидг темдгтәһәр. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Цаг. 21.40 — Эстрадн концерт. «Ялта-90». Сөөни сеанс. 00.10 — «В долине». Худ. фильм.

Бәәрн программ. 10.30 — «Биди яһж өөнд белджәнәвидн». Төгрг ширә. 11.15 — Концерт.

Ноха сарин 5, НАРН ӨДР

Негдгч программ: 8.00 — Спорт цуһараннь төлә. 8.15 — Ритмическ гимнастик. 8.45 — «Спортлотон» тираж. 9.00 — Өрүн эртәс авн. 10.00 — Төрскндән цергллһн. 11.00 — Өрүни сергмжтә программ. 11.30 — «Делкә эргж йовлһн». Альманах. 12.10 — Мультфильм. 12.50 — Сән дурни наадн. Волейбол. Залу улс. 14.20 — «Эрүл-менд». 15.05 — Педагогик цуһараннь төлә. 16.05 — Улсин делкән үүдәлт. 16.40 — Шүлглән. 16.45 — «Селәнә час». Панорам. 18.00 — «Мини Чайковский». СССР-ин улсин артист Ю. Темиркановла кесн харһлт. 19.00 — Сән дурни наадн. Фигурн дошлһн. 21.00 — Цаг. 21.40 — Мөңк юмна туск тоолвр. 21.55 — «В знак протеста». Худ. фильм. 23.15 — Сән дурни наадн. Бокс.

Хойрдгч программ. 8.00 — Зарядкд зогс. 8.15 — Концерт. 9.00 — Док. фильм. 9.25 — Киноконцерт. 10.20 — Мультфильмс. 10.40 — Док. фильм. 11.00 — Сән дурни наадн. Дзюдо. 12.00 — «Советск Әрәсә». Видеоканал. 14.30 — Сән дурни наадн. Хоккей. Үснд һәрәдлһн. 17.20 — «Планета». Нарт делкән программ. 18.20 — «Коллаж». 18.25 — Режиссер Л. Бакрадзен фильмс. «Зүркн». 19.15 — «Лесами приходит осень». Худ. фильм. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Цаг. 21.40 — Сән дурни наадн. Баскетбол. Күүкд улс. 22.20 — «Куд-куд-куда?».

Телекэгдэ

ТАКА САРИН 27, БАСҢ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — Мультфильмс. 9.05 — Док. фильм. 9.25 — Девшлһн. 10.45 — Һазр. әмд бә. 11.40 — «...Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — Концерт. 16.45 — Кинопрограмм. Мали республик. 16.45 — Мультфильм. 16.55 — «Мадн хәәж йовнавидн». 17.30 — Телетагт. 18.30 — Цаг. 19.00 — Сән седклин наадд. Гиигн атлетик. 21.00 — Цаг. 21.40 — «Бенони и Роза». 6-ч серий. Худ. фильм. 22.40 — Эн билә... билә... 23.10 — «Хәләц». 00.55 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильмин премьер. 8.55 — Концерт. 9.25 — «В поисках утраченного сокровища». 2-ч серий. Худ. фильм. 10.30 — Мультфильм. 11.00 — Давтгдж үзүлгдәх телефильм. «И это все о нем». 5-ч—6-ч серийс. 13.10 — Концерт. 17.00 — Мультфильм. 17.20 — Сән седклин наадд. Бейсбол. СССР — США. Гиигн атлетик. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». 5-ч серий. Худ. фильм. 20.25 — «Коллаж». 20.30 — Ю. Дранга болн Б. Тимур нааджана. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Сән седклин наадд. Гандбол. Залу улс. Волейбол. Күүкд улс. Үсна поло. СССР-ин хамцу команд — Испаня хамцу команд. 23.00 — Көгжмин гороскоп.

Бәәрн программ: 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.45 — «Күмн әмтнә ик нүүврин хаалһар». Соңсхвр. 19.10 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 19.20 — Фильм-зар. 19.30 — «Яарм үрвр кежәнә». Соңсхвр. 19.50 — «Улсин билгин зөөр». Хальмг келәр шүдтән өггдҗәх соңсхвр.

ТЕҢГРИН БӘӘДЛ

Эндр Хальмгт үүлтә өдр болхмн. Өдрин хойрдгч өрәлд республикин зәрм район болн Элстд хур орхмн. Республикд сөөдн 17-22, өдртнь 30-35 градус дулан болхмн. Элстд сөөдн 17-22, өдртнь 30-35 градус дулан болхмн.

Партин, дәәнә болн күч-көлснә ветеран **ДЖАМБИНОВ Иван Иванович** өңгрсәд КПСС-ин Элст балһсна комитет, улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитет һундл төрәд, сади-элгнәнь болн өөрхн улсиннь зовлңгинь хувалцжана.

Мана хайг:

Элст балһсн,
Ленинә уульнц, 243,
«Хальмг үнн»
газетин редакц
Телефод: 5-54-09,
5-64-41

К—00137.
Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 1354.